
MONOGRAFIE PRAWNICZE

PAWEŁ CZARNECKI, MAŁGORZATA CZERWIŃSKA • KATALOG DOWODÓW
W POSTĘPOWANIU KARNYM

Polecamy nasze publikacje:

Iwona Sepiolo

PRZESTĘPSTWO NIEGOSPODARNOŚCI Z ART. 296 KK

Małgorzata Wysoczyńska

**UTRUDNIANIE POSTĘPOWANIA KARNEGO. WYBRANE
ZAGADNIENIA TEORII I PRAKTYKI**

Paweł Czarnecki

**POSTĘPOWANIE DYSCYPLINARNE WOBEC OSÓB
WYKONUJĄCYCH PRAWNICZE ZAWODY ZAUFANIA
PUBLICZNEGO**

Jan Lic

SPÓŁKA CYWILNA, PROBLEMY PODMIOTOWOŚCI PRAWNEJ

Joanna Zięba

RENTY STRUKTURALNE W USTAWODAWSTWIE ROLNYM

Marek Kulik

**PRZEDAWNIE NIE KARALNOŚCI I PRZEDAWNIE NIE
WYKONANIA KARY W POLSKIM PRAWIE KARNYM**

Ewa Rott-Pietrzyk

**WYKŁADNIA UMÓW W PRAWIE MODELOWYM I WSPÓLNYM
EUROPEJSKIM PRAWIE SPRZEDAŻY (CESL)**

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

KATALOG DOWODÓW W POSTĘPOWANIU KARNYM

Redaktorzy

PAWEŁ CZARNECKI
MAŁGORZATA CZERWIŃSKA

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2014

Wydawca: Natalia Adamczyk

Recenzent: prof. dr hab. Stanisław Waltoś

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2014**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: DTP Service
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-6676-0

ISBN e-book 978-83-255-6677-7

Spis treści

Przedmowa	VII
Wykaz skrótów	IX
Wykaz literatury	XIII
Wykaz orzecznictwa	XXV
<i>Paweł Czarnecki</i>	
Prawo dowodowe nową dziedziną prawa? Ziarnko kryminalistyki na karnoprosesowej niwie	1
<i>Michał Borek</i>	
Ciężar dowodu i jego domniemana obecność w polskim procesie karnym ...	15
<i>Aleksandra Rychlewska</i>	
<i>Confessio (non) est regina probationum?</i>	29
<i>Mateusz Popiel</i>	
<i>Fruit of the poisonous tree doctrine in Anglo-American and Polish legal systems</i>	43
<i>Natalia Kwiecień</i>	
Dowód prywatny u progu zmian nowelizacyjnych	53
<i>Piotr Misztal, Kamila Majchrzak</i>	
Dowód z przesłuchania świadka będącego adwokatem lub radcą prawnym	67
<i>Marta Goss, Jakub Ławicki</i>	
Dowód z zeznań małoletniego w świetle nowelizacji art. 185a i 185b KPK ..	81
<i>Milena Garwol</i>	
Świadek koronny w polskim procesie karnym – (nie)potrzebny?	93
<i>Katarzyna Cebula</i>	
Promile w protokole, czyli przesłuchiwanie osób nietrzeźwych	105
<i>Paweł Dębowski</i>	
Działania podstępne a działania podchwytliwe w warunkach polskiego i niemieckiego procesu karnego	119
<i>Dariusz Bojarski</i>	
Tajemnica spowiedzi w postępowaniu karnym	133

<i>Michał Magdziak</i>	
Rola tłumacza w znolizowanej procedurze karnej	143
<i>Hubert Mazur</i>	
Przesłuchanie świadka na odległość	157
<i>Karolina Bratek</i>	
Podstęp procesowy a obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej	169
<i>Marcin Klonowski</i>	
Wykorzystanie prywatnego nagrania z tortur w polskim postępowaniu karnym	181
<i>Michał Szachnitowski</i>	
Dowód elektroniczny w postępowaniu karnym	195
<i>Joanna Nowak, Agnieszka Minda</i>	
Dowody cyfrowe w postępowaniu karnym w porządkach prawnych <i>common i civil law</i>	205
<i>Piotr Karasek</i>	
Praktyczne trudności związane z cyfrowymi środkami dowodowymi	217
<i>Mateusz Siedlecki</i>	
Pozyskiwanie danych telekomunikacyjnych w postępowaniu przygotowawczym	231
<i>Izabela Leśniak</i>	
Wykorzystanie technologii 3D w postępowaniu dowodowym	245
<i>Dagmara Miler</i>	
Pozyskiwanie dowodu przy wykorzystaniu ekspertyzy osmologicznej	257
<i>Kamil Klamer</i>	
Ekspertyza psychiatryczna jako dowód w postępowaniu karnym	269
<i>Paweł Świder</i>	
Opinia psychologiczna jako próba sprostania zasadzie prawdy materialnej	279
<i>Dorota Dziadykiewicz</i>	
Wartość dowodowa profilu psychologicznego w postępowaniu karnym	293
<i>Joanna Pawlikowska</i>	
Ochrona dóbr osobistych a okazanie	305
<i>Katarzyna Miszograj</i>	
Nadzór prokuratora nad postępowaniem dowodowym	319
<i>Paweł Jan Słowik</i>	
Problematyka dowodu w sprawach o przestępstwa gospodarcze	335
<i>Justyna Drewniak, Joanna Pawlikowska</i>	
Mozaika dowodów w postępowaniu karnym – garść refleksji	347
Indeks rzeczowy	365

Przedmowa

Trudno jednoznacznie powiedzieć skąd pomysł na tytuł oraz skierowanie do druku niżej opublikacji. Pierwotny tytuł pracy brzmiał „Mozaika dowodów”. Redaktorzy zdecydowali się jednak na zmianę podyktowaną dwoma okolicznościami. Po pierwsze, w grudniu 2013 r. odbyła się na Wydziale Prawa i Administracji UJ ogólnopolska konferencja pod tytułem „Mozaika dowodów w postępowaniu karnym”, podczas której wygłoszono 30 referatów. Zamiarem Autorów było opublikowanie ich w kolejności przyjętej w programie konferencji, przy czym niezwykle pasjonująca dyskusja, jaka miała miejsce w czasie obrad, skłoniła niemal wszystkich Autorów do zmiany treści referatów przez uzupełnienie ich o wnioski wypływające z dyskusji. Po wtóre, i choć w polskim postępowaniu karnym nie istnieje zamknięty katalog dowodów, to przemyślana „mozaika” w przeciwieństwie do „katalogu” sugeruje różnorodny, ale mimo wszystko nieuporządkowany zbiór referatów. Długo rozważana kolejność zamieszczonych tekstów, wzbogaconych o oryginalne, choć niekiedy kontrowersyjne tezy, zadecydowała o konieczności zmiany pierwotnej koncepcji wydawniczej. W publikacji zresztą nie zamieszczono wszystkich konferencyjnych wystąpień, lecz monografia ta zawiera istotne *novum*, w postaci licznych i jak dotąd nie publikowanych w żadnym czasopiśmie rozważań w zakresie planowanej reformy modelu postępowania karnego.

Postępowanie dowodowe polegające na zbieraniu, przeprowadzaniu, utrwalaniu i wykorzystywaniu dowodów w toku procesu karnego jest, a przynajmniej powinno być, przedmiotem zainteresowania każdego procesualisty, ponieważ to właśnie dowód jest istotą procesu. Ustawodawca doskonale zdaje sobie sprawę, że modyfikując prawo dowodowe można w sposób niezwykle istotny wpłynąć na zmianę modelu całego postępowania karnego. Zmiana katalogu podmiotów, którym przysługuje inicjatywa dowodowa, czy też odmienne ukształtowanie przesłanek oddalenia wniosku dowodowego, pozwala odpowiednio zawęzić lub też rozszerzyć zbadanie zdarzenia faktycznego już w postępowaniu przygotowawczym. Jeszcze większe znaczenie będzie miało postępowanie dowodowe na etapie rozprawy głównej, ponieważ w kontradiktoryjnym modelu postępowania właśnie ten etap sprawy staje się fazą postępowania, w której dochodzi do weryfikacji zarzutu sformułowanego w akcie oskarżenia z całością materiału dowodowego zgromadzonego przez strony i zaprezentowanego sądowni. Postępowanie apelacyjne stanowi natomiast to stadium procesowe, w którym sąd odwoławczy może nie tylko ocenić wyrok z perspektywy zarzutów podniesionych przez strony, ale może także podjąć inicjatywę dowodową w celu wyjaśnienia tych elementów sprawy, które nie zostały należycie rozważone w pierwszej instancji. Nie można przy tym tracić z pola widzenia jakże ważnego powiązania postępowania dowodowego z tak istotnymi zasadami procesowymi jak: zasada swobodnej oceny dowodów, domniemania niewinności, zasada skargowości, kontradiktoryjności i prawdy materialnej jest oczywiste, że postępowanie dowodowe staje się prawdziwą esencją proce-

su we wszystkich jego stadiach. Z tego też powodu zmiany modelu postępowania, w tym w zakresie szeroko pojętego postępowania dowodowego, wprowadzone Nowelizacją 2015, wymagają niekiedy krytycznego komentarza, a czasem próby oceny motywów postępowania inicjującej te modyfikacje Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego. Czytelnik znajdzie tu niezwykle interesujące i wnikliwe wypowiedzi, dotyczące m.in. przesłuchania osób nietrzeźwych, dowodów cyfrowych czy wykorzystania nowych technologii w procesie, które ujawniły bogatą różnorodność poglądów w tych i wielu innych kwestiach. Należy się cieszyć, że młodzi prawnicy, stojący u progu swoich karier, nie tylko wyrazili swoje zainteresowanie tą materią, ale podzielili się swoimi spostrzeżeniami z Czytelnikami.

Miłym zwyczajem jest w monografii złożenie podziękowań osobom, które przyczyniły się do powstania książki. Takich osób jest wiele, przy czym wydaje się, że największe podziękowania należą się przynajmniej kilku z Nim. Przede wszystkim dziękujemy Pani Prof. dr hab. *Krystynie Chojnickiej*, która pomogła redaktorom, nie tylko dofinansowując publikację, ale przede wszystkim pomogła przezwyciężyć administracyjne trudności, jakie należało pokonać, aby ujrzała ona światło dzienne. Dziękujemy również Panu Prof. dr hab. *Piotrowi Hofmańskiemu* za wsparcie przy organizacji wspomnianej konferencji, a ponadto za zachętę, aby śmiało podążać własną naukową ścieżką. I największe podziękowania należą się Pani *Joannie Pawlikowskiej*, która pośredniczyła w naszych kontaktach z Autorami i zawsze z uśmiechem niezwykle skutecznie załatwiała wszelkie formalności. Dziękujemy również wszystkim Autorom, że zdecydowali się nam powierzyć redakcję tego dzieła i cierpliwie znosili liczne uwagi redakcyjno-edytorskie, wierząc, że wszystkim nam zależy, aby w niniejszej publikacji udało się zminimalizować liczbę ewentualnych omyłek. Z tą nadzieją oddajemy w Państwa ręce książkę, życząc pożytecznej i miłej lektury.

Małopolska–Warmia, październik 2014 r.

Paweł Czarnecki, Małgorzata Czerwińska

Wykaz skrótów

1. Akty prawne

EKPC	Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)
KC	ustawa z 23.4.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.)
KCP	Konwencja Rady Europy o cyberprzestępczości z 23.11.2001 r.
KK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.)
KPA	ustawa z 14.6.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.)
KPC	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
KPK	ustawa z 6.6.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.)
KPK z 1928 r.	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 19.03.1928 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 33, poz. 313 ze zm.)
KPK z 1969 r.	ustawa z 19.4.1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.)
KPW	ustawa z 24.8.2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. Nr 106, poz. 1148 ze zm.)
Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.4.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
MPPOiP	Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167, załącznik)
Nowelizacja 2015	ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247)
OchrZdrPsychU	ustawa z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz.U. Nr 231, poz. 1375 ze zm.)
PostOsPsychU	ustawa z 22.11.2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2014 r. poz. 24 ze zm.)

Wykaz skrótów

PolU	ustawa z 6.4.1990 r. o Policji (tekst jedn. Dz.U. z 2011 r. Nr 287, poz. 1687 ze zm.)
PPSA	ustawa z 30.8.2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. Nr 153, poz. 1270 ze zm.)
PrAdw	ustawa z 26.5.1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 635 ze zm.)
PrPras	ustawa z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe (Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.)
PrSzkolW	ustawa z 27.7.2005 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r. poz. 572 ze zm.)
PrTel	ustawa z 16.7.2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 243 ze zm.)
PrUSP	ustawa z 27.7.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2013 r. poz. 427 ze zm.)
RadPrU	ustawa z 6.7.1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. 637 ze zm.)
RegWewProkR	rozporządzenie MS z 24.3.2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (tekst jedn. Dz.U. z 2014 r. poz. 144 ze zm.)
ŚwiadKorU	ustawa z 25.6.1997 r. o świadku koronnym (tekst jedn. Dz.U. z 2007 r. Nr 36, poz. 232 ze zm.)
ZarzOP	Zarządzenie Nr 1426 Komendanta Głównego Policji z 23.12.2004 r. w sprawie metodyki wykonywania czynności dochodzeniowo-śledczych przez służby policyjne wyznaczone do wykrywania przestępstw i ścigania ich sprawców (Dz.Urz. KGP 05.1.1)
ZarzOW	Zarządzenie Nr 131 Komendanta Głównego Policji z 4.9.2012 r. zmieniające zarządzenie w sprawie metodyki wykonywania przez Policję czynności administracyjno-porządkowych w zakresie wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców (Dz.Urz. KGP z 6.9.2012 r.)

2. Czasopisma i inne promulgatory

AMSiK	Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii
AUWr	Acta Universitatis Wratislaviensis
Biul. SN	Biuletyn Sądu Najwyższego
BPK	Biuletyn Prawa Karnego
CzPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz.U.	Dziennik Ustaw
Dz.Urz. UE	Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (od 1.2.2003 r.)
EP	Edukacja Prawnicza

Gaz. Praw.	Gazeta Prawnicza
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
LEX	system informacji prawnej Wydawnictwa Wolters Kluwer
LexPolonica	system informacji prawnej Wydawnictwa LexisNexis
M.P.	Monitor Polski
NP	Nowe Prawo
OSN	Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Karna i Wojskowa
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNPP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, dodatek do pisma Prokuratura i Prawo
OSNwSK.	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach. Karnych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK, OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
Pal.	Palestra
Probl. Pr.	Problemy praworządności
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Przeł. Pol.	Przełęcz Policyjny
PiP	Państwo i Prawo
PS	Przełęcz Sądowy
R.Pr.	Radca Prawny
Rzeczp.	Rzeczpospolita
SI	Studia Iuridica
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
Zb.Orz.	Zbiór Orzeczeń
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

3. Organy i instytucje

ELSA	Europejskie Stowarzyszenie Studentów Prawa
ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu
ETS	Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu
GIODO	Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych
IOCE	Międzynarodowa Organizacja do spraw Dowodów Komputerowych
KE	Komisja Europejska
KKPK	Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego
MS	Ministerstwo Sprawiedliwości
MSW	Minister Spraw Wewnętrznych

NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NRA	Naczelna Rada Adwokacka
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
RP	Rzeczypospolita Polska
RPO	Rzecznik Praw Obywatelskich
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TBSP	Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
UE	Unia Europejska
UJ	Uniwersytet Jagielloński
UMCS	Uniwersytet im. Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie
UŚ	Uniwersytet Śląski
UW	Uniwersytet Warszawski
UWr	Uniwersytet Wrocławski
WPiA	Wydział Prawa i Administracji
WSA	wojewódzki sąd administracyjny

4. Inne skróty

art.	artykuł
m.in.	między innymi
n.	następny (-a, -e)
Nr	numer
orz.	orzeczenie
post.	postanowienie
przyp.	przypis
red.	redakcja
s.	strona
niepubl.	niepublikowany
tekst jedn.	tekst jednolity
tj.	to jest
tzn.	to znaczy
tzw.	tak zwany (-a, -e)
wyr.	wyrok
zob.	zobacz

Wykaz literatury

- Adamski A.*, Prawo karne komputerowe, Warszawa 2000
- Antoniak-Drożdż A.*, Przesłuchanie dziecka w procesie karnym – uwagi praktyczne, Prok. i Pr. 2006, Nr 6
- Artymiak G.*, Rozłożenie ciężaru dowodu w sprawach o zniesławienie, Pal. 1995, Nr 1–2
- Artymiak G., Rogalski M., Sobolewski Z.*, Proces karny: część ogólna, Warszawa 2007
- Ault R. L.*, NCAVC's research and development program, „FBI Law Enforcement Bulletin” 1986, Nr 55(12)
- Barta J., Markiewicz R.*, Ochrona wizerunku, adresata korespondencji i tajemnicy źródeł informacji, [w:] *M. Czajkowska-Dębowska, Z. Cwiągalski, R. Markiewicz, E. Traple.*, Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz, Warszawa 2001
- Bell G. B., Boddington R.*, Solid State Drives: The beginning of the end for current practice in digital forensic recovery?, Journal of Digital Forensics, Security and Law 2010, vol. 5 (3)
- Błoński M.*, Znaczenie opinii prywatnej w realizacji prawa do obrony, [w:] *T. Grzegorzczak* (red.), *J. Izydorczyk, P. Bogdalski, J. Bryk*, Ochrona wizerunku a okazanie w procesie karnym – zagadnienia wybrane, EP, Warszawa 1995, Nr 6
- Bojańczyk A.*, Art. 339 § 3 k.p.k. – Czy relikw normatywny zasady legalnej oceny dowodów?, [w:] *J. Skorupka* (red.), Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdy, Warszawa 2009
- Bojańczyk A.*, Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej, Warszawa 2011
- Bojańczyk A.*, Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z 10 maja 2002 r., Pal. 2003, Nr 7–8
- Bojańczyk A.*, Jeszcze w sprawie konstytucyjnej dopuszczalności dowodów prywatnych w postępowaniu karnym, Pal. 2005, z. 3–4
- Bojańczyk A.*, W kwestii dowodu z dokumentów prywatnych w procesie karnym, PiP 2004, Nr 8
- Bojańczyk A.*, Z problematyki konstytucyjnej dopuszczalności niektórych dowodów prywatnych w postępowaniu karnym, Pal. 2004, Nr 9–10
- Bolliger S., Thali M., Ross S., Buck U., Naether S., Vock P.*, Virtual autopsy using imaging: bridging radiologic and forensic sciences. A review of the Virtopsy and similar projects, EurRadiology 2008, Nr 18
- Boratyńska K. T., Chojniak Ł., Jasiński W.*, Postępowanie karne, Warszawa 2012
- Boratyńska K. T., Górski A., Sakowicz A., Ważny A.*, Komentarz do kodeksu postępowania karnego, Warszawa 2014
- Borecki P.*, Respektowanie polskiego konkordatu z 1993 r. – wybrane problemy, Przegląd religioznawczy 2013, Nr 1 (247)

- Borek M., Wpływ ograniczenia inicjatywy dowodowej sądu na realizację zasad procesowych oraz na sprawność postępowania karnego, [w:] P. Wiliński (red.), *Kontrydktoryjność w polskim procesie karnym*, Warszawa 2013
- Bratoszewski J., Gardocki L., Gostyński Z., Przyjemski S. M., Stefański R. A., Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Komentarz, Warszawa 1998
- Buck U., Naether S., Räss B., Jackowski C., Thali M., Accident or homicide – Virtual crime scene reconstruction using 3D methods, *Forensic Science International* 2013, Nr 225
- Bucoń G., Dopuszczalność gromadzenia i wykorzystywania „dowodów prywatnych” w procesie karnym, *PS* 2009, Nr 7–8
- Bulsiewicz A., Narkoanaliza i hipnoza w procesie karnym, *Probl. Pr.* 1986, Nr 3
- Burchard W., Auslegungsprobleme, *Kriminalistik* 1990, Nr 8–9
- Casey E., *Digital Evidence and Computer Crime: forensic science, computers and the internet*, Academic Press 2000
- Chojniak Ł., O zasadzie prawdy materialnej w procesie karnym w świetle Konstytucji RP, *PiP* 2013, Nr 9
- Cieszyński A., Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym, referat z konferencji „Przeciw Krzywdzeniu Dzieci – razem przeciw przemocy”, Toruń, 17.12.2008 r.
- Cieślak M., *Dzieła wybrane*, t. I, Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, Kraków 2011
- Cieślak M., *Dzieła wybrane*, t. II, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Kraków 2011
- Cieślak M., *Dzieła wybrane*, t. IV, Prawo karne procesowe. Artykuły, studia i inne prace, Kraków 2011
- Cieślak M., *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*, Warszawa 1971
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 1955
- Cieślak M., Doda Z., *Kierunki orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Pał. 1984, Nr 10
- Cohen A. I., Lender D. J., *Electronic Discovery: Law and Practice*, New York 2011
- Colman A. M., *Słownik psychologii*, Warszawa 2009
- Conring M., *Vernehmung in der Bundespolizei, Fachhochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung*, Lübeck 2008
- Cooper N., The Fruit of the poisoned tree – the admissibility of the evidence in civil cases, *BGJA London Conference* 2011
- Czeredecka A., *Test Rorschacha w psychologicznej ekspertyzie sądowej*, Kraków 2006
- Dahle E., Noch erlaubt oder schon verboten? Die Abgrenzung von erlaubter List und verbotener Täuschung im Ermittlungsverfahren, *Kriminalistik* 1990, Nr 8–9
- Dajczak W., Giaro T., Longchamps de Berier F., *Prawo rzymskie u podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2012
- Daszkiewicz W., *Proces karny. Część ogólna*, Poznań 1996
- Daszkiewicz W., *Swoboda wypowiedzi w świetle prawa polskiego (nemo se ipsum accusare tenetur)*, Warszawa 1982
- Długosz J., *Prawo do udziału tłumacza jako jedna z przesłanek rzetelnego procesu karnego*, *Investigationes Linguisticae* vol. XVII, 2009
- Dmowski S., Rudnicki S., *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna*, Warszawa 2011

- Doda Z., Gaberle A.*, Dowody w procesie karnym. Orzecnictwo Sądu Najwyższego. Komentarz., Warszawa 1996
- Doda Z., Gaberle A.*, Orzecnictwo Sądu Najwyższego. Komentarz. Dowody w procesie karnym, t. I, Warszawa 1995
- Dudka K.*, Kontrola korespondencji i podsłuch w polskim procesie karnym, Lublin 1998
- Dutkiewicz M.*, Przesłuchanie świadka na odległość w świetle art. 177 § 1a Kodeksu postępowania karnego, Pal. 2008, Nr 3–4
- Duży J.*, Zorganizowana przestępczość podatkowa w Polsce. Zwalczenie przestępczego nadużycia mechanizmów podatków VAT i akcyzowego, LEX 2013
- Dziadzio A.*, Powszechna historia prawa, Warszawa 2012
- Dzierżanowska J.*, Glosa do wyroku SA w Lublinie z 29 IX 1998 r., Pal. 1999, Nr 7
- Ebert L., Thali M., Ross S.*, Getting in touch-3D printing in Forensic Imaging, Forensic Science International 2011, Nr 211
- Ebisike N.*, The Use of Offender Profiling Evidence in Criminal Cases, Digital Commons: The Legal Scholarship Repository @ Golden Gate University School of Law, 2007
- Eichstaedt K.*, Postępowanie przyspieszone, Prok. i Pr. 2007, Nr 6
- Evans J. R., Schreiber Compo N.*, Mock jurors' perceptions of identifications made by intoxicated eyewitnesses, Psychology, Crime & Law 2010, vol. 1, Nr 3
- Fernandez-Pinto J.*, Tarot – kompletny kurs wróżenia z wielkich i małych arkanów, Warszawa 2007
- Gaberle A.*, Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka, Warszawa 2010
- Gabriel-Węglowski M.*, Regulamin prokuratury. Komentarz do § 121–272 i 329–345, Warszawa 2013
- Gabriel-Węglowski M.*, Ustawa o świadku koronnym. Komentarz. Zarys instytucji w Europie, Warszawa 2011
- Gajewska M.*, Obowiązek zachowania tajemnicy zawodowej, R.Pr. 1994, Nr 3
- Garlicki L.* (red.), Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz, t. II, Warszawa 2001
- Gierowski J. K.*, Określanie sylwetki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstwa – profilowanie, [w:] *J. K. Gierowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska* (red.), Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania nieznanego sprawcy zabójstwa, Kraków 2002
- Gierowski J. K.*, Psychologia w postępowaniu karnym, Warszawa 2010
- Gierowski J. K., Jaśkiewicz-Obydzińska T., Najda M.*, Psychologia w postępowaniu karnym, Warszawa 2008
- Girdwoyń P.*, Rozkład ciężaru dowodu w procesie karnym a taktyka obrony. Uwagi na tle polskiego i niemieckiego stanu prawnego, *Studia Iuridica* 2004, Nr 43
- Girdwoyń P.*, Zarys niemieckiego procesu karnego, Białystok 2006
- Grajewski J.* (red.), Komentarz aktualizowany do art. 1–424 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, LEX 2013 i 2014
- Grajewski J.*, Niektóre problemy nadzoru nad postępowaniem przygotowawczym i zakres wpływu sądu na przebieg procesu karnego, [w:] *A. Gerecka-Zołyńska, P. Górecki, H. Paluszkiwicz, P. Wiliński*, Skargowy model procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Stanisławowi Stachowiakowi, Warszawa 2008
- Grajewski J.*, Uwagi psychologa sądowego o nowych regulacjach prawnych w sprawach o tzw. przestępstwa seksualne, *Psychiatria Polska* 2012, Nr 1

- Grajewski J.* (red.), *Paprzycki L. K., Steinborn S.*, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. I i t. II, Warszawa 2010
- Gronowska B.*, Wyrok ETPCz w sprawie Cuscani przeciwko Zjednoczonemu Królestwu z dnia 24 września 2002 r. (dotyczy prawa do bezpłatnej pomocy tłumacza w procesie karnym), Prok. i Pr. 2003, Nr 1
- Gruza E.*, Okazanie, Problematyka kryminalistyczna, Toruń 1995
- Gruza E.*, Psychologia sądowa dla prawników, Warszawa 2009
- Grzegorzczak T.*, Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz, Warszawa 2008
- Grzegorzczak T.* (red.), Kodeks wykroczeń. Komentarz, LEX 2013
- Grzegorzczak T.*, O niektórych uproszczeniach procedury karnej w nowym kodeksie postępowania karnego, PS 1997, Nr 9
- Grzegorzczak T., Gubiński A.*, Prawo wykroczeń, Warszawa 1995
- Grzegorzczak T., Tylman J.*, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2009 i 2011
- Grzeszczyk W.*, Kodeks postępowania karnego, Komentarz, Warszawa 2012
- Grzywno-Dąbrowski W.*, Medycyna sądowa dla prawników, Warszawa 1957
- Górecki P.*, Prawo dowodowe, Szczecin 2011
- Górecki R.*, Świadek w postępowaniu przygotowawczym, Poznań 1987
- Górniok O.*, Ocena prawno – karna oszukańczych bankructw, Prok. i Pr. 2002, Nr 1
- Górniok O.*, Odpowiedzialność za przestępstwa popełnione przy wykonywaniu działalności przedsiębiorstw, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1993, Nr 11
- Górniok O.*, Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie, Warszawa 1994
- Gurgul J.*, Nadzór prokuratora nad śledztwem powierzonym Policji, Prok. i Pr. 2013, Nr 5
- Gurgul J.*, Śledztwa w sprawach o zabójstwa, Warszawa 1977
- Gutmann P.*, Secure deletion of data from magnetic and solid-state memory, https://www.cs.auckland.ac.nz/~pgut001/pubs/secure_del.html (dostęp: 24.9.2014 r.)
- Habzda-Siwek E.*, Diagnoza stanu psychicznego sprawcy a rozstrzygnięcia w procesie karnym, Kraków 2002
- Hagsand A., Roos-af-Hjelmsäter E., Granhag P. A., Fahlke C., Söderpalm-Gordh A.*, Do sober eyewitness outperform alcohol intoxicated eyewitness in a lineup?, The European Journal of Psychology Applied to Legal Context 2013, vol. 5, Nr 1
- Halberda J.*, Wager of law – gwarancja wolności obywatelskich czy wyjście awaryjne dla łobuzów?, ZNUJ 2006, Nr 5
- Hanausek T.*, Kryminalistyka – zarys wykładu, Kraków 1996
- Hanausek T.*, Kryminalistyka. Zarys wykładu, Warszawa 2009
- Hanausek T.*, Meandry osmologii, Pal. 1998, Nr 1–2
- Harvey A. J., Kneller W., Campbell A. C.*, The Elusive Effects of Alcohol Intoxication on Visual Attention and Eyewitness Memory [online] Wiley Online Library, dostępny: wileyonlinelibrary.com
- Higginbotham-Jones J., Ward A.*, Forensic radiology: The role of cross-sectional imaging in virtual post-mortem examinations, Radiography 2013
- Hilgard E. R.*, Wprowadzenie do psychologii, Warszawa 1967
- Hoc S.*, Glosa do wyroku z 10 maja 2002 r. (WA 22/02), PS 2011, Nr 6
- Hofmański P.*, Glosa do wyroku SN z 9 listopada 1999 r., II KKN 295/98, Pal. 2000, Nr 2–3

- Hofmański P., Konwencja europejska a prawo karne, Toruń 1995
- Hofmański P., Ochrona praw człowieka w prawie karnym procesowym. Zasada fair trail, [w:] J. Skorupski (red.), Standardy praw człowieka a polskie prawo karne, Warszawa 1995
- Hofmański P. (red.), Sadzik E., Zgrzyzek K., Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–296, t. I, Warszawa 2011
- Hofmański P., Zabłocki S., Elementy metodyki pracy sędziego w sprawach karnych, Warszawa 2011
- Holmes R. M., Holmes S. T., Profiling violent crimes. An investigative tool, SAGE Publications, 1996
- Hołyst B., Kryminalistyka, Warszawa 2007 i 2010
- Horoszewski P., Śledcze oględziny miejsca, Warszawa 1959
- Ingram S., If the profile fits: admitting criminal psychological profiles into evidence in criminal trials, Journal of urban and contemporary law 1998, Nr 54
- Juszka K., Jakość czynności kryminalistycznych, Lublin 2007
- Kalinowski A. M., Metody Inwigilacji i elementy informatyki śledczej, Kwidzyn 2011
- Kalinowski S., Polski proces karny, Warszawa 1971
- Kamiński C., Mały świadek koronny (art. 60 § 3 k.k.), [w:] E. Pływaczewski (red.), Prześiępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym, Kraków 2005
- Kardas P., Ochrona tajemnicy obrończej. Kilka uwag o dopuszczalności kontroli i utrwalania treści rozmów oraz przekazów informacji realizowanych przy użyciu środków technicznych pomiędzy obrońcą a mandantem, CzPKiNP 2011, Nr 4
- Kasprzak J., Odontoskopia kryminalistyczna, Olsztyn–Szczecin 2011
- Keiser J., Bernal V., Wadell J., Raju S., The uniqueness of the human anterior dentition: a geometric and morphometric analysis, Forensic Science 2007, Nr 52
- Kleinknecht T., Meyer K., Meyer-Gossner L., Strafprozessordnung, München 1997
- Klejnowska M., Oskarżony jako osobowe źródło informacji o przestępstwie, Kraków 2004
- Kłak C. P., Ochrona tajemnicy notarialnej w polskim procesie karnym, Prok. i Pr. 2013, Nr 1
- Kmieciak R., Dokumenty prywatne i ich „prywatne gromadzenie” w sprawach karnych, PiP 2004, z. 5
- Kmieciak R., Dowód prywatny i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, PiP 2013, z. 2
- Kmieciak R., Oględziny w procesie karnym. Niektóre zagadnienia formalno-dowodowe, Annales UMCS 1984, Sectio G: Ius, vol. 31
- Kmieciak R. (red.), Prawo dowodowe. Zarys wykładu, Warszawa 2008
- Kmieciak R., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izby Karnej w zakresie zagadnień kryminalistyczno-dowodowych w postępowaniu karnym (w latach 1997–2001), Prok. i Pr. 2002, Nr 7–8
- Kmieciak R. (red.), Skrętowicz E., Proces karny. Część ogólna, Warszawa 2009
- Kołecki H., Niemoc polskiej nauki kryminalistyki wobec problematyki współczesnej zorganizowanej przestępczości gospodarczej w Polsce, Przegl. Pol. 2003, Nr 3
- Kondracki J., Doktryna owoców zatrutego drzewa, Rzeczyp. z 30.4.2013 r.
- Kopczyński G., Konfrontacja biegłych w polskim procesie karnym, Warszawa 2008

- Kopczyński G.*, Przesłuchanie świadka na odległość w polskim procesie karnym, *Przegląd Prawa i Administracji* 2005, Nr LXXII
- Korcyl-Wolska M.*, Uwagi o obowiązku wzywania tłumacza w polskiej procedurze karnej, *WPP* 1965, Nr 3
- Kościelny C., Kurkowski M., Srebrny M.*, Kryptografia – teoretyczne podstawy i praktyczne zastosowania, Warszawa 2009
- Kościelny J.*, Świadek koronny w prawie polskim (postulaty de lege ferenda), *Prok. i Pr.* 2006, z. 5
- Koźmiński L., Brzozowska M., Kościuk J., Kubisz W.*, Wykorzystanie możliwości nowoczesnego skanowania 3D w oględzinach miejsca zdarzenia i ich dokumentowania, Kraków 2009
- Kremens K.*, Odpowiedzialność zawodowa prokuratorów, Warszawa 2010
- Królikowski P.*, Zarys Problematyki dowodu elektronicznego oraz jego zabezpieczenia z punktu widzenia techniki i taktyki kryminalistycznej, [w:] *E. Gruza, T. Tomaszewski, M. Goc* (red.), *Problemy współczesnej kryminalistyki*, t. XIII, Warszawa 2009
- Kruszyński P.*, Głos w dyskusji nad projektem zmian w k.p.k., *Probl. Pr.* 1982, Nr 1
- Krysiak M. P.*, Przesłuchanie podejrzanego, *Szczytno* 2008
- Kucharczyk M.*, Charakter prawny tajemnicy adwokackiej w ujęciu historycznym, *CPKiNP* 2007, Nr 1
- Kukuła Z.*, Poszukiwanie dowodów przestępstw gospodarczych, Warszawa 2013
- Kulicki M., Kwiatkowska-Darul V., Stęпка L.*, Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Toruń 1994
- Kunicka-Michalska B.*, Zakaz przesłuchania obrońcy, *NP* 1970, Nr 12
- Kurek R.*, Otwarcie zwłok jako czynność procesowa, *Prok. i Pr.* 2005, Nr 10
- Kurleto E.*, Badanie pośmiertne zwłok w postępowaniach prowadzonych przez organy ścigania przed formalnym wszczęciem procesu karnego, *Problemy Kryminalistyki* 1983, Nr 160
- Kurzępa B.*, Podstęp w toku czynności karnoprocessowych i operacyjnych, Toruń 2003
- Kurzępa B.*, Zakazy wykorzystania dowodów w procesie karnym, *WPP* 2002, Nr 2
- Kwiatkowski Z.*, Dopuszczalność wykorzystania dowodów „pośrednio nielegalnych” w procesie karnym, *Problemy Prawa Karnego* 1995, Nr 21
- Kwiatkowski Z.*, Dowód prywatny w projekcie zmian KPK, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury* 2012, Nr 3
- Kwiatkowski Z.*, Zakazy dowodowe w procesie karnym, Kraków 2005
- Lach A.*, Dowody elektroniczne w procesie karnym, Toruń 2004
- Lach A.*, Przesłuchanie świadka na odległość w postępowaniu karnym, *PiP* 2006, Nr 12
- Lach A.*, Zasada kontradiktoryjności w postępowaniu sądowym w procesie karnym de lege lata i de lege ferenda, *Pal.* 2012, z. 5–6
- Lewczyk P.*, Nabycie prawa do posiadania obrońcy a instytucja przedstawienia zarzutów, *Pal.* 2011, Nr 3–4
- Leżak K. J.*, Możliwość wykorzystania przez organy procesowe w procesie karnym „dowodu” uzyskanego w sposób sprzeczny z ustawą oraz konsekwencje procesowe jego przeprowadzenia. Uwagi na marginesie wyroku Sądu Najwyższego z 16 października 2012 r. (V KK 414/11), *Wrocławskie Studia Sądowe* 2003, Nr 2

- Litewski W.*, Rzymski proces karny, Kraków 2003
- Lisiecki M.*, Bezpośrednie i pośrednie okazanie osób w procesie karnym, Prok. i Pr. 1997, Nr 3
- Lisiecki M.*, Procesowe aspekty oględzin w świetle nowego K.P.K. [w:] *M. Zajder, M. Goca* (red.), Nowoczesność oględzin procesowo-kryminalistycznych, Szczytno 1999
- Lorkiewicz-Muszyńska D., Glapiński M., Żaba Cz., Łabęcka M.*, Analiza porównawcza śladów zębów i cech zębów z wykorzystaniem metod 2D i 3D, AMSiK 2011, Nr 61
- Losey R. C.*, e-Discovery: New Ideas, Case Law, Trends and Practices, Eagen 2010
- Luhman N.*, Legitimation durch Verfahren, Neuwiedam Rhein–Berlin 1957
- Ladoś S.*, Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi, Warszawa 2013
- MacFarlane K., Feldmeth J. R., Saywitz K., Damson L., Krebs S., Dugan M.*, Przesłuchanie i diagnoza małego dziecka, Warszawa 2002
- Mallery J. R.*, Secure deletion – fact or fiction, SANS Institute 2006
- Manczarski S.*, Medycyna sądowa w zarysie, Warszawa 1954
- Marszał K.*, Prawo karne procesowe, Warszawa 1988
- Marszał K.*, Proces karny. Zagadnienia ogólne, Katowice 2008
- Marszał K.*, Problemy podsłuchu w procesie karnym, [w:] *H. J. Hirsch, P. Hofmański, E. W. Pływaczewski, C. Roxin* (red.), Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości, Białystok 1997
- Marszał K.* (red.), *Stachowiak S., Zgryzek K.*, Proces karny, Katowice 2005
- Mason S.*, International Electronic Evidence, London 2008
- Matusiak-Frączczak M.*, Glosa do wyroku ETPC z 6 grudnia 2012 r., Lex Nr 12323/11
- Mazepa J.* (red.), Vademecum technika kryminalistyki, Warszawa 2009
- Mehan J. E.*, Cyberwar, Cyberterror, Cybercrime, Camsb 2008
- Munday R.*, Evidence, Oxford University Press 2007
- Murzynowski A.*, Istota i zasady procesu karnego, Warszawa 1994
- Murzynowski A.*, Refleksje na tle Uchwały Naczelnej Rady Adwokackiej dotyczącej tajemnicy adwokackiej, Pal. 1994, Nr 11
- Musialik G.*, Dopuszczalność stosowania podsłuchu telekomunikacyjnego w stosunku do osób zobowiązanych do zachowania tajemnicy zawodowej na gruncie Kodeksu postępowania karnego z 1997 roku, Pal. 1998, Nr 11–12
- Muszyńska A.*, Karnoprosesowe i kryminalistyczne problemy przesłuchania w charakterze świadka osoby nieletniej, AUW 2005, Nr 72
- Naumann J.*, Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz, Warszawa 2012
- Nelken J.*, Ciężar dowodowy w procesie karnym, NP 1969, Nr 6
- Niebrzydowska M., Kotowicz R.*, Wstęp do informatyki śledczej, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2012, Nr 6 (4)
- Niemczyk E.*, Swoboda wypowiedzi osoby przesłuchiwanej, WPP 2004, Nr 4
- Nisenson J., Siewierski M.*, Kodeks postępowania karnego, Częstochowa 1947
- Nita B.*, Ustawa o świadku koronnym w świetle postanowień konstytucyjnych, Pal. 2002, z. 3–4
- Nitkowski K.*, Rola policji w polskim postępowaniu karnym, Poznań 2011

- Nowicki K., Wybrane zagadnienia dotyczące możliwości wykorzystania dokumentów prywatnych w procesie karnym, [w:] P. Hofmański (red.), Węzłowe problemy procesu karnego, Warszawa 2010
- Olber P., Polskie procedury vs. międzynarodowe standardy zabezpieczania dowodów cyfrowych, *Magazyn Informatyki Śledczej* 2010, Nr 7
- Olbrycht J. S., *Medycyna sądowa w procesie karnym*, Warszawa 1964
- Olszewski R., *Z problematyki funkcji procesu karnego*, Warszawa 2013
- Orzewski W., *Fotograf, fotografia, prawo*, Warszawa 2006
- Panek H., *Badania nad zależnościami czynnościowo-morfologicznymi narządu żucia ze szczególnym uwzględnieniem modeli funkcjonalnych zgryzu*, Wrocław 2002
- Paprzycki L. K. (red.), *Kodeks postępowania karnego*, t. I, Komentarz do art. 1–424, LEX 2013
- Paprzycki L. K., *Prawna problematyka opiniowania psychiatryczno-psychologicznego w postępowaniu karnym oraz w zakresie ochrony zdrowia psychicznego*, Kraków 2006
- Paprzycki L. K., *Zeznania świadka anonimowego i świadka koronnego w rzetelnym procesie karnym*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005
- Pawelec K. J., *Proces dowodzenia w postępowaniu karnym*, Warszawa 2010
- Piechura R., *Wokół problematyki materiału dowodowego w postępowaniu ze świadkiem koronnym*, [w:] E. W. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005
- Pieńkos J., *Językowe aspekty komunikowania się z cudzoziemcem w postępowaniu karnym*, [w:] A. J. Szwarc. (red.), *Przestępczość przygraniczna*, Poznań 2000
- Pikulski S., *Ekspertyza psychiatryczna w procesie karnym*, Warszawa 2002
- Piotrowicz D., *Wybrane problemy metodyki profilowania nieznanymi sprawców przestępstw*, [w:] J. Konieczny, M. Szostak (red.), *Profilowanie Kryminalne*, Warszawa 2011
- Plaża S., *Historia prawa w Polsce na tle porównawczym*, Cz. I: X–XIII w., Kraków 1997
- Polak P., *Odontologia w ekspertyzie kryminalistycznej*, Gdynia 2012
- Popielski B., Kobiela J. (red.), *Medycyna sądowa*, Warszawa 1972
- Prusak F., *Nadzór prokuratora nad postępowaniem przygotowawczym*, Warszawa 1984
- Przybyś J., *Psychiatria sądowa. Podręcznik dla lekarzy i prawników. Część I: Opiniowanie w procesie karnym*, wydanie IV, Toruń 2007
- Pupe I., *List im Verhör des Beschuldigten*, *Goltdammer's Archiv für Strafrecht* 1978, Nr 10
- Rau Z., *Instytucja świadka koronnego w świetle wyników przeprowadzonych badań*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kraków 2005
- Ritterman S., *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1937
- Rozwadowski W., *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Poznań 1992
- Rusinek M., *Głosa do postanowienia SN z 20 lutego 2008 r.*, V KK 300/07, LEX/el. 2009, Nr 96516
- Rusinek M., *Tajemnica zawodowa i jej ochrona w polskim prawie karnym*, Kraków 2007
- Sarnecki P., *Komentarz do art. 5*, [w:] L. Garlicki (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 1999
- Sarnecki P. (red.), *Prawo Konstytucyjne RP*, Warszawa 2011

- Scanlan D. M., *Digital Evidence in Criminal Law*, Aurora 2011
- Schneider B., *Kryptografia dla praktyków*, Warszawa 2002
- Schroeder F. Ch., *Strafprozessrecht*, München 1997
- Serwach M., [w:] M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Kodeks cywilny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2009
- Skorupka J., *Eliminowanie z procesu karnego dowodu zebranego w sposób sprzeczny z ustawą*, PiP 2011, z. 3
- Skorupka S., Auderska H., Lempicka Z., *Mały słownik języka polskiego*, Warszawa 1993
- Skowronek R., Chowaniec C., *Ewolucja techniki sekcyjnej – od Virchowa do VirtopsyR*, AMSiK 2010, Nr 60
- Skřętowicz E., *Z problematyki rzetelnego procesu karnego*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, Warszawa 2009
- Sławik K., *Kryminalistyka*, Szczecin 2003
- Sobala W., *Informatyczne dowody rzeczowe w postępowaniu karnym*, Pal. 2003, z. 5–6
- Sobolewski Z., *Samooskarżanie w świetle prawa karnego (nemo se ipsum accusare tenetur)*, Warszawa 1982
- Sobolewski Z., *Wartość nielegalnie uzyskanego dowodu w postępowaniu karnym*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio G, Lublin 1976, vol. XXIII, z. 3*
- Sowiński P. K., *Prawo oskarżonego do pomocy tłumacza (art. 72 § 1 k.p.k.)*, [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tyłmana*, Warszawa 2011
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 1981
- Stachowiak S., *Uprawnienie pokrzywdzonego do korzystania z pomocy tłumacza w polskim procesie karnym*, *Prok. i Pr.* 2000, Nr 12
- Stachurski D., *O dopuszczalności dowodów prywatnych w postępowaniu karnym w świetle Konstytucji RP*, *Palestra* 2013, Nr 3–4
- Stefański A., *Przesłuchanie pokrzywdzonego poniżej lat 15 w procesie karnym*, [w:] A. Marek (red.), *Współczesne problemy procesu karnego i jego efektywność. Księga pamiątkowa Profesora Andrzeja Bulsiewicza*
- Stefański R. A., *Udział tłumacza w postępowaniu karnym jako przejaw rzetelnego procesu karnego*, [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdy*, Warszawa 2009
- Szaszkiewicz M., *Model opracowywania charakterystyki psychofizycznej nieznanego sprawcy zabójstwa*, [w:] J. K. Gierkowski, T. Jaśkiewicz-Obydzińska (red.), *Zabójcy i ich ofiary. Psychologiczne podstawy profilowania sprawców nieznanymi zabójstw*, Kraków 2002
- Szczechowicz K., *Podsluch telefoniczny w polskim procesie karnym*, Olsztyn 2009
- Szzerer M., *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959
- Szumilo-Kulczycka D., *Czynności operacyjno-rozpoznawcze i ich relacje do procesu karnego*, Warszawa 2012
- Szustakiewicz P., *Wykrywanie oszustw w sprawozdaniach finansowych. Zarys problematyki*, *Kontrola Państwowa* 2008, Nr 4
- Szymańczak J., *Przestępczość w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, *Biuro Studiów i Ekspertyz* 1998, Nr 643

- Śliwiński S., *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*, Warszawa 1948
- Świątek B., *Sądowo-lekarska sekcja zwłok – realizacja wymogów proceduralnych i merytorycznych*, WWW.info.am.wroc.pl/forensic/zms/08.doc
- Światłowski A., *Reforma prawa karnego a struktura sądów powszechnych. O istniejących sądach grodzkich i potrzebnych sądach karnogospodarczych*, [w:] C. Nowak, J. Jakubowska-Hara, J. Skupiński (red.), *Reforma prawa karnego – propozycje i komentarze – księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej*, Warszawa 2008
- Światłowski A., *Uchylenie mandatu w trybie art. 101 k.p.w. lub art. 140 k.k.s. w świetle proponowanych zmian*, [w:] D. Gil (red.), *Szczególne środki zaskarżenia w ujęciu komparatystycznym*, Lublin 2013
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2013
- Świecki D., *Wina w prawie karnym materialnym i procesowym*, Prok. i Pr. 2009, Nr 11–12
- Świerk P., *Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego na podstawie art. 185a k.p.k.*, Prok. i Pr. 2004, Nr 2
- Taracha A., *Jeszcze raz w sprawie tzw. „prywatnego gromadzenia” dowodów*, PiP 2005, z. 1
- Taracha A., *O dowodach prywatnych w świetle Konstytucji – uwagi polemiczne*, Pal. 2005, z. 1–2
- Tarnowska D., *Przesłuchanie pokrzywdzonego przestępstwem określonym w rozdziale XXV k.k., który w chwili czynu nie ukończył 15 lat (art. 185a k.p.k.)*, PS 2004, Nr 10
- Thali M., Braun M., Dirnhofer R., *Optical 3D surface digitizing in forensic medicine: 3D documentation of skin and bone injuries*, Forensic Science International 2003, Nr 48
- Thali M., R. Dirnhofer, R. Becker, W. Oliver, K. Potter, *Is 'virtual histology' the next step after the 'virtual autopsy'? Magnetic resonance microscopy in forensic medicine*, Magnetic Resonance Imaging 2004, t. 22
- Thali M., Jackowski C., Oesterhelweg L., Ross S., Dirnhofer R., *VIRTOPSY – The Swiss virtual autopsy approach*, Legal Medicine 2007, Nr 9
- Thali M., Vock P., *Role of and techniques of forensic imaging (Including X-ray, CT Scan, MRI, ultrasound)*, [w:] J. Payne-James, A. Busuttill, W. Smock (red.), *Forensic Medicine: Clinical and Pathological Aspects*, London 2003
- Thomas D., *Farther and Farther from the Original Fifth Amendment: The Recharacterization of the Right Against Self-Incrimination as a 'Trial Right' in Chavez V. Martinez*, Tennessee Law Review 2003, vol. 70
- Thomas D., Loaden B. D., *Cybercrime: Law enforcement, security and surveillance in the information age*, London 2000
- Tiedemann K., *Erscheinungsformen der Wirtschaftskriminalität und Möglichkeiten ihrer Strafrechtlichen Bekämpfung*, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 1976, z.1, t. 88
- Tokarczyk R., *Prawo amerykańskie*, Kraków 2011
- Tokarski J. (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa 1980
- Tomaszewski T., *Alibi a ciężar dowodu w procesie karnym*, PS 1992, Nr 11–12
- Tomaszewski T., *Dowód naukowy przed sądem*, [w:] P. Girdwoyń (red.), *Prawo wobec nowych technologii*, Warszawa 2008
- Tomaszewski T., *Kryminalistyczna problematyka przestępczości komputerowej*, Problemy Kryminalistyki 1980, Nr 114

- Tomaszewski T.*, Proces amerykański. Problematyka śledcza, Toruń 1996
- Tomkiewicz M.*, „Tajemnica spowiedzi” i „tajemnica duszpasterska” w procesie karnym, Prok. i Pr. 2012, Nr 2
- Troest T.*, Kształt i czynność układu stomatognatycznego, [w:] *B. Koeck* (red.), Zaburzenia czynnościowe narządu żucia, Wrocław 1997
- Turek J.*, Czynności dowodowe w procesie cywilnym, LEX 2011
- Turvey B. E.*, The Role of Criminal Profiling In the Development of Trial Strategy, Knowledge Solution Library, Electronic Publications
- Waltoś S.*, Kilka słów o polskim modelu postępowania przygotowawczego, [w:] *J. Skorupka* (red.), Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Śliwy, Warszawa 2009
- Waltoś S.*, Kodeks postępowania karnego z 1997 r. – między tradycją a wyzwaniem współczesności, [w:] *E. Skrętowicz* (red.), Nowy kodeks postępowania karnego. Zagadnienia węzłowe, Kraków 1998
- Waltoś S.*, Owoce zatrutego drzewa, Kraków 2010
- Waltoś S.*, Swoboda wypowiedzi osoby przesłuchiwanej w procesie karnym, PiP 1975, Nr 10
- Waltoś S.*, Świadek koronny – obrzeża odpowiedzialności karnej, PiP 1993, Nr 2
- Waltoś S., Hofmański P.*, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2013
- Wąsek A.*, Głos w dyskusji nad reformą procedury karnej, [w:] *T. Bojarski, E. Skrętowicz* (red.), Problemy reformy prawa karnego, Lublin 1993
- Widacki J.*, Etyczne problemy w kryminalistyce – zarys problematyki, [w:] *J. Widacki* (red.), Problematyka etyczna w kryminalistyce, Materiały V Sympozjum Metodologii Kryminalistyki i Nauk Pokrewnych (Chęciny, 14–16 czerwca 1984 r.), Katowice 1984
- Widacki J.* (red.), Kryminalistyka, Warszawa 2002
- Wielec M.*, Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym, Warszawa 2012
- Wiliński P.*, Glosa do wyroku SN z 9 listopada 1999 r., II KKN 295/98, Pal. 2001, Nr 7–8
- Wiliński P.*, Konstytucyjne gwarancje prawa karnego procesowego, [w:] *P. Hofmański*, System Prawa Karnego Procesowego. Zagadnienia ogólne, t. I, cz. 1, Warszawa 2013
- Wiliński P.*, Materialny ciężar dowodu winy oskarżonego – przyczynek do rozważań, [w:] *P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel* (red.), Państwo Prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, t. 2, Warszawa 2012
- Wiliński P.*, Proces karny w świetle konstytucji, Warszawa 2011
- Wiliński P.*, Przesłuchanie świadka na odległość w postępowaniu karnym, PS 2006, Nr 5
- Wiliński P.*, Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym, Kraków 2006
- William T., Pizzi Eg.*, Trials without truth. Why our system of criminal trials has become an expense failure and what we need to do to rebuilt it., New York University Press 1999
- Witkowska K.*, Pozycja prokuratora w postępowaniu przygotowawczym, Prok. i Pr. 2013, Nr 6
- Wnorowski J.*, Sposób działania jako środek identyfikacji przestępstwa, Warszawa 1978
- Wojciechowski B.*, Wykorzystanie profilu psychologicznego sprawcy zabójstwa w procesie karnym, [w:] *M. Nowak, M. Golec* (red.), Dowody w procesie karnym. Nowe rozwiązania i niewykorzystane możliwości, Katowice 2005

- Woźniak K., Moskała A., Urbanik A., Kłys M., Przydatność wstępnej analizy danych z pośmiertnego badania TK dla poszerzenia możliwości diagnostycznych sądowo-lekarskiej sekcji zwłok, AMSiK 2010, Nr 60
- Woźniak K., Moskała A., Urbanik A., Kopacz P., Kłys M., Pośmiertne badania obrazowe z rekonstrukcją 3D: nowa droga rozwoju klasycznej medycyny sądowej?, AMSiK 2009, Nr 59
- Woźniak K., Moskała A., Urbanik A., Kopacz P., Kłys M., Pośmiertne badania obrazowe TK z rekonstrukcją 3D u ofiar wypadków drogowych, AMSiK 2009, Nr 59
- Wójcikiewicz J., Dowód naukowy w procesie sądowym, Kraków 2000
- Wójcikiewicz J., Ekspertyza sądowa, Kraków 2002
- Wójcikiewicz J., Nietrzeżwość świadka i wpływ czasu a wyniki okazania pośredniego osób, AMSiK 1980, Nr 3
- Wójcikiewicz J., W kwestii procesowej czynności okazania, NP 1983, Nr 2
- Wójcikiewicz J., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Granice podstępu w przesłuchaniu podejrzanego, [w:] V. Konarska-Wrzosek, J. Lachowski, J. Wójcikiewicz (red.), Węzłowe problemy prawa karnego, kryminologii i polityki kryminalnej: Księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Andrzejowi Markowi, Warszawa 2010
- Wójcikiewicz J., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Wiarygodność nietrzeźwych świadków, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk, Warszawa 2013
- Wright C., Kleiman D., Sundhar S., Overwriting Hard Drive Data: The Great Wiping Controversy, Information Systems Security 2008, vol. 5352
- Vassilaki I., Computer Crimes and Other Crimes against Information Technology in Greece, [w:] U. Sieber (red.), Information Technology Crime, Berlin 1994
- Zabłocki S., Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Karna, Pal. 2000, Nr 2–3
- Zabłocki S., Znaczenie ustawy nowelizującej Kodeks postępowania karnego dla korporacji radców prawnych, Radca Prawny 2000, Nr 6
- Zajac B., Przyznanie się oskarżonego do winy w procesie karnym, Kraków 1995
- Zielonacki A., [w:] H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 2013
- Zoll A. (red.), Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, t. I, Kraków 2004
- Zygmunt B., Prawo do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza w postępowaniu karnym w świetle standardów europejskich, PiP 2004, z. 7
- Żaba Cz., Lorkiewicz-Muszyńska D., Glapiński M., Smoluch K., Świdorski P., Identyfikacja sprawcy zabójstwa na podstawie śladów zębów na ciele ofiary, AMSiK 2010

Wykaz orzecnictwa

Uchw. NRA z 18.6.1994 r., Nr 1/VIII/1994, Pal. 1994, Nr 7–8
Uchw. SN z 29.11.1962 r., VI KO 61/62, OSNKW 1963, poz. 157
Uchw. SN z 21.1.1970 r., VI KZP 23/69, OSNKW 1970, Nr 2–3, poz. 15
Uchw. SN z 30.10.1985 r., III CZP 59/85, OSNC 1986, Nr 9, poz. 140
Uchw. SN z 6.5.1992 r., I KZP 1/91, OSNKW 1991, Nr 7–9, poz. 1
Uchw. SN z 16.6.1994 r., I KZP 5/94, OSNKW 1994, Nr 7–8, poz. 41
Uchw. SN z 21.3.2000 r., I KZP 60/99, OSNKW 2000, Nr 3–4, poz. 26
Uchw. SN z 22.1.2003 r., I KZP 39/02, OSNKW 2003, Nr 1–2, poz. 1
Decyzja ETPC z 6.9.2011 r., *Laska v. Polska*, skarga Nr 42446/06, Lex Nr 951081
Wyr. ETPC z 17.1.1970 r., *Delcourt v. Belgia*, skarga Nr 2689/65, Series A, t. 11 (1970)
Wyr. ETPC z 19.12.1989 r., *Kamasinski v. Austria*, Series A, Nr 168
Wyr. ETPC z 26.3.1996 r., *Doorson v. Holandia*, skarga Nr 20524/92, Lex Nr 79966
Wyr. ETPC z 24.9.2002 r., *Cuscani v. Zjednoczone Królestwo*, skarga Nr 32771/96, Legalis
Wyr. ETPC z 4.11.2008 r., *Demski v. Polska*, skarga Nr 22695/03, Lex Nr 465252
Wyr. ETPC z 27.4.2010 r., *Bielaj v. Polska*, skarga Nr 43643/04, Lex Nr 576523
Wyr. ETPC z 10.5.2011 r., *Jakubczak v. Polska*, skarga Nr 17354/04, Lex Nr 787349
Wyr. TSUE z 16.6.2005 r., *Pupino*, C–105/03, Lex Nr 221647
Wyr. TK z 3.12.1996 r., K 25/95, OTK–ZU 1996, Nr 6, poz. 52
Post. TK z 30.11.2011 r., SK 16/10, Legalis Nr 428248
Wyr. TK z 23.9.1997 r., K 25/96, OTK–ZU 1997, Nr 3–4, poz. 36
Wyr. TK z 6.5.1998 r., K 37/97, OTK–ZU 1998, Nr 3, poz. 33
Wyr. TK z 19.5.1998 r., U 5/97, OTK 1998, Nr 4, poz. 46
Wyr. TK z 30.5.2000 r., K 37/98, OTK–ZU 2000, Nr 3, poz. 112
Wyr. TK z 24.9.2001 r., SK 22/01, OTK–ZU 2001, Nr 7, poz. 216
Wyr. TK z 10.4.2002 r., K 26/00, OTK–A 2002, Nr 2, poz. 18
Wyr. TK z 30.9.2002 r., K 41/01, OTK–ZU 2002, Nr 5, poz. 61
Wyr. TK z 6.1.2003 r., K 24/01, OTK–ZU 2003, Nr 1, poz. 1
Wyr. TK z 26.2.2003 r., K 1/01, OTK–ZU 2003, Nr 2, poz. 15
Wyr. TK z 3.11.2004 r., K 18/03, OTK–A 2004, Nr 10, poz. 103
Wyr. TK z 22.11.2004 r., SK 64/03, OTK–A 2004, Nr 10, poz. 107
Wyr. TK z 11.12.2012 r., K 37/11, OTK–A 2012, Nr 11, poz. 133
Wyr. NSA z 19.9.2000 r., III SA/1411/00, Lex Nr 47198
Wyr. SN z 14.5.1937 r., I K 454/37, Zb.Orz. 1938/I, poz. 11
Wyr. SN z 29.11.1962 r., VI KO 61/62, OSNKW 1963, Nr 7–8, poz. 157
Wyr. SN z 2.2.1967 r., I CR 496/66, OSN 1967, Nr 9, poz. 161
Wyr. SN z 17.9.1971 r., I KR 120/71, OSNPG 1971, Nr 12, poz. 242
Wyr. SN z 2.10.1972 r., III KR 114/72, OSNKW 1973, Nr 2–3, poz. 36

- Wyr. SN z 29.11.1972 r., III KR 217/72, OSNGP 1973, Nr 6, poz. 82
Wyr. SN z 21.9.1972 r., IV KR 128/72, OSNKW 1973, Nr 7–8, poz. 99
Wyr. SN z 9.4.1973 r., Rw 316/73, OSNKW 1973, Nr 9, poz. 116
Wyr. SN z 19.9.1973 r., III KR 187/73, OSNKW 1974, Nr 1, poz. 18
Wyr. SN z 29.1.1974 r., V KRN 8/74, OSNKW 1974, Nr 7–8, poz. 145
Wyr. SN z 23.5.1975 r., II CR 193/75, OSPiKA 1977, z. 1, poz. 5
Wyr. SN z 18.12.1975 r., Rw 679/75, Gaz. Praw. 1976, Nr 7
Wyr. SN z 11.7.1977 r., V KR 92/77, OSNKW 1978, Nr 6, poz. 67
Wyr. SN z 12.1.1977 r., V KR 228/76, OSNKW 1977, Nr 4–5, poz. 39
Wyr. SN z 11.7.1977 r., V KR 92/77, OSNKW 1978, Nr 6, poz. 67
Wyr. SN z 20.5.1978 r., V KR 78/78, OSNKW 1978, Nr 12, poz. 147
Wyr. SN z 15.3.1978, V KR 31/78, OSNKW 1978, Nr 11, poz. 134
Wyr. SN z 7.6.1978 r., I KR 66/78, Gaz. Praw. 1978, Nr 23
Wyr. SN z 15.7.1979 r., V KRN 102/79, OSP 1981, Nr 7–8, poz. 141
Wyr. SN z 3.3.1981 r., IV KR 271/80, OSNPG 1981, Nr 8–9, poz. 101
Wyr. SN z 10.10.1983 r., I KR 120/83, OSNKW 1984, Nr 5–6, poz. 62
Wyr. SN z 17.10.1983 r., II KR 214/83, OSNGP 1984, Nr 4, poz. 32
Wyr. SN z 17.1.1987 r., V KRN 476/86, OSNPG 1988, Nr 3, poz. 29
Wyr. SN z 16.4.1987 r., II KR 88/87, OSNKW 1987, Nr 9–10, poz. 89
Wyr. SN z 19.9.1988 r., (I KR 279/88), OSNKW 1988, Nr 11–12, poz. 80
Wyr. SN z 5.5.1995 r., II KRN 178/94, OSNPP 1995, Nr 9, poz. 9
Wyr. SN z 16.11.1995 r., III KRN 145/95, OSNKW 1996, Nr 1–2, poz. 8
Wyr. SN z 9.11.1999 r., II KKN 295/98, OSNKW 2000, Nr 1–2, poz. 12
Wyr. SN z 22.8.2001 r., III KKN 372/99, Prok. i Pr. 2002, Nr 2, poz. 6
Wyr. SN z 10.5.2002 r., WA 22/02, OSNKW 2002, Nr 9–10, poz. 77
Wyr. SN z 21.10.2002 r., V KKN 283/01, Legalis Nr 60282
Wyr. SN z 14.1.2003 r., III KKN 465/00, OSNwSK 2003, poz. 90
Wyr. SN z 23.7.2003 r., V KK 375/02, Legalis Nr 61887
Wyr. SN z 14.1.2003 r., III KKN 465/00, Lex Nr 56843
Wyr. SN z 9.2.2004 r., V KK 194/03, OSNKW 2004, Nr 4, poz. 42
Wyr. SN z 5.3.2004 r., V KK 314/03, Legalis Nr 100509
Wyr. SN z 14.9.2005 r., IV KK 160/05, Prok. i Pr. 2007, Nr 2, poz. 11
Wyr. SN z 3.10.2006 r., IV KK 209/06, OSNKW 2006, Nr 12, poz. 114
Wyr. SN z 10.7.2008 r., II K 33/08, Lex Nr 448967
Wyr. SN z 5.8.2008 r., III K 228/07, OSNKW 2008, Nr 10, poz. 85
Wyr. SN z 10.7.2008 r., II KK 26/08, Legalis Nr 118466
Wyr. SN z 7.10.2009 r., III CSK 39/09, Legalis Nr 288250
Wyr. SN z 24.11.2009 r., III KK 176/09, Legalis Nr 304106
Wyr. SN z 5.10.2010 r., IV KK 61/10, Lex 606313
Wyr. SN z 3.3.2011 r., V KK 311/10, OSNKW 2011, Nr 6, poz. 52
Wyr. SN z 29.4.2011 r., I CSK 509/10, Legalis Nr 432248
Wyr. SN z 11.1.2011 r., III KK 176/11, OSNKW 2012, Nr 4, poz. 38
Wyr. SN z 19.4.2012 r., V KK 48/12, Legalis Nr 492113
Wyr. SN z 20.6.2013 r., III KK 12/13, BPK 2013, Nr 8

- Post. SN z 1.9.1975 r., Z 24/75, OSNKW 1975, Nr 12, poz. 172
Post. SN z 7.7.1989 r., WZ 29/89, OSNKW 1989, Nr 7–12, poz. 56
Post. SN z 10.6.1999 r., III CKN 378/99, Legalis Nr 53091
Post. SN z 7.3.2001 r., KKN 617/00, OSNKW 2001, Nr 7–8, poz. 60
Post. SN z 26.11.2003 r., III KK 506/02, Legalis Nr 98415
Post. SN z 10.12.2003 r., V KK 115/03, Legalis Nr 97459
Post. SN z 4.1.2005 r., V KK 388/04, OSNKW 2005, Nr 1, poz. 12
Post. SN z 8.3.2005 r., IV KK 287/04, OSNwSK 2005, Nr 1, poz. 500
Post. SN z 20.4.2005 r., I KZP 6/05, OSNKW 2005, Nr 4, poz. 39
Post. SN z 10.5.2005 r., II KK 531/04, OSNKW 2005, Nr 10, poz. 95
Post. SN z 12.8.2005 r., IV KK 117/05, OSNKW 2006, Nr 3, poz. 25
Post. SN z 3.4.2006 r., V KK 313/05, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 715
Post. SN z 11.4.2006 r., V KK 360/05, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 819
Post. SN z 17.4.2007 r., I PZ 5/07 OSNPP 2008, Nr 13–14, poz. 196
Post. SN z 26.4.2007 r., I KZP 6/07, OSNKW 2007, Nr 5, poz. 37
Post. SN z 13.12.2007 r., V KK 140/07, BPK SN 2008, Nr 4
Post. SN z 20.2.2008 r., V KK 300/07, Legalis Nr 101924
Post. SN z 8.8.2008 r., III KK 319/07, BPK SN 2008, Nr 2
Post. SN z 3.9.2008 r., WZ 52/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 1750
Post. SN z 7.1.2009 r., III KK 240/08, Legalis Nr 210118
Post. SN z 3.3.2009 r., III KK 330/08, Legalis Nr 242741
Post. SN z 25.3.2010 r., I KZP 2/10, OSNKW 2010, Nr 5, poz. 42
Post. SN z 24.11.2010 r., I KZP 21/10 OSNKW 2010, Nr 11, poz. 95
Post. SN z 30.11.2010 r., III KK 152/10, Legalis Nr 287199
Post. SN z 26.10.2011 r., I KZP 12/11, OSNKW 2011, Nr 10, poz. 90
Post. SN z 22.1.2013 r., V KK 366/12, Lex Nr 1277804
Post. SN z 7.5.2013 r., III KK 380/12, OSNKW 2013, Nr 9, poz. 74
Post. SN z 24.4.2013 r., IV KK 28/13, Legalis Nr 684185
Post. SN z 23.5.2013 r., III KK 112/13, Legalis Nr 680215
Wyr. SA w Białymstoku z 6.6.2013 r., II AKa 61/13, Legalis Nr 719597
Wyr. SA w Gdańsku z 28.6.2012 r., II AKa 206/12, Legalis Nr 607815
Wyr. SA w Gdańsku z 26.7.2012 r., II AKa 228/12, Legalis Nr 607816
Wyr. SA w Gdańsku z 26.4.2013 r., II AKa 61/13, Legalis Nr 722935
Wyr. SA w Katowicach z 17.1.2007 r., II AKa 421/06, Legalis Nr 82396
Wyr. SA w Katowicach z 1.2.2008 r., II AKa 382/08, Biuletyn SA w Katowicach 2008, Nr 2
Wyr. SA w Katowicach z 8.4.2009 r., II Aka 69/09 OSNPP 2010, Nr 3, poz. 36
Wyr. SA w Katowicach z 13.1.2012 r., II AKa 257/11, KZS 2011, Nr 12, poz. 67
Wyr. SA w Katowicach z 30.10.2012 r., II AKz 64/12, KZS 2012, Nr 7–8, poz. 109
Wyr. SA w Katowicach z 28.12.2011 r., II AKa 382/11, KZS 2012, Nr 7–8, poz. 91
Wyr. SA w Katowicach z 25.4.2013 r., II AKa 91/13, Legalis Nr 685790
Wyr. SA w Krakowie z 25.11.1993 r., II AKr 144/93, KZS 1994, Nr 1, poz. 30
Wyr. SA w Krakowie z 10.5.2000 r., II AKz 96/00, KZS 2000, Nr 5, poz. 41
Wyr. SA w Krakowie z 30.10.2002 r., II Aka 253/02, KZS 2002, Nr 12, poz. 49
Wyr. SA w Krakowie z 31.1.2007 r., II AKa 248/06, OSA 3/2011, poz. 3–34

- Wyr. SA w Krakowie z 2.7.2008 r., II AKa 89/08, KZS 2008, Nr 10, poz. 42
Wyr. SA w Krakowie z 8.10.2008 r., II AKa 92/08, KZS 2008, Nr 11, poz. 54
Wyr. SA w Krakowie z 24.6.2009 r., II AKa 116/09, KZS 2009, Nr 7–8, poz. 56
Wyr. SA w Krakowie z 11.5.2009 r., II Aka 169/08, Legalis Nr 216813
Wyr. SA w Krakowie z 7.7.2009 r., II AKa 70/09, KZS 2009, Nr 7–8, poz. 59
Wyr. SA w Krakowie z 14.11.2009 r., II AKa 117/09, Legalis Nr 250978
Wyr. SA w Krakowie z 28.5.2010 r., II AKa 71/10, KZS 2010, Nr 6, poz. 39
Wyr. SA w Krakowie z 14.12.2010 r., II AKa 191/10, KZS 2011, Nr 4, poz. 37
Wyr. SA w Krakowie z 15.12.2011 r., II AKa 479/11, KZS 2011, Nr 12, poz. 37.
Wyr. SA w Lublinie z 8.8.1996 r., II AKa 168/96, OSA 1998, Nr 1, poz. 8.
Wyr. SA w Łodzi II z 9.11.2006 r., AKa 178/06, Prok. i Pr. 2007, Nr 7–8, poz. 45
Wyr. SA w Łodzi z 7.2.2013 r., II AKa 302/12, KZS 2013, Nr 4, poz. 87
Wyr. SA w Łodzi z 25.4.2013 r., II AKa 41/13, Legalis Nr 1024644
Wyr. SA w Szczecinie z 9.4.2013 r., II AKa 49/13, Legalis Nr 743191
Wyr. SA w Warszawie z 13.12.2000 r., II AKa 44/00, Legalis Nr 47699
Wyr. SA w Warszawie z 19.9.2012 r., II AKa 218/12, KZS 2013, Nr 3, poz. 70
Wyr. SA w Warszawie z 19.1.2000 r., II Aka 436/99, KZS 2000, Nr 12, poz. 40
Wyr. SA we Wrocławiu z 18.6.2009 r., I ACa 459/09, Legalis Nr 177681
Wyr. SA we Wrocławiu z 12.7.2012 r., II AKa 191/12, Legalis Nr 629238
Wyr. SO w Krakowie z 18.2.2008 r., III K 317/06, niepubl.
Post. SA w Białymstoku z 19.9.2008 r., II AKz 286/08, KZS 2008, Nr 11, poz. 74
Post. SA w Krakowie z 13.1.2009 r., II AKz 661/08, KZS 2011, Nr 10, poz. 49
Post. SA we Wrocławiu z 18.9.2009 r., II AKz 472/09, Legalis Nr 187988

Prawo dowodowe nową dziedziną prawa? Ziarnko kryminalistyki na karnoprocessowej niwie

Paweł Czarnecki¹

1. Wprowadzenie

Sformułowanie „katalog dowodów” w sposób jednoznaczny kojarzy się z uporządkowanym zestawieniem dowodów – ich wielością, różnorodnością niezależnie od rodzajów tych dowodów w rozmaitych postępowaniach sądowych. Nie ma istotnego znaczenia, czy ów katalog dotyczy postępowania cywilnego, administracyjnego czy karnego, ponieważ istotą każdego dowodu jest przekazanie relewantnej informacji mającej znaczenie dla danego postępowania w celu wydania ostatecznego rozstrzygnięcia w jego przedmiocie. Zaakcentowanie właśnie tej perspektywy pozwala uwolnić się od wszelkich rozważań dotyczących pojęcia dowodu, podziałów dowodów, czy też wszelkich aspektów postępowania dowodowego *sensu largissimo*. Istotne jest przede wszystkim podkreślenie bogactwa dowodów jako fundamentalnych pojęć z zakresu postępowania sądowego, a ściślej ich przydatności dla dokonania ustaleń faktycznych. Nie sposób zatem weryfikować tezy oskarżenia, nie posiadając istotnych narzędzi uprawdopodobniających, że owe ustalenia będą zgodne z rzeczywistym biegiem zdarzeń relewantnych z punktu widzenia przedmiotu procesu. O ile zatem nikt nie kwestionuje istoty dowodu jako kluczowego elementu kształtującego proces decyzyjny organów wymiaru sprawiedliwości w toku stosowania prawa, o tyle interesujące jest ustalenie, czy prawo dowodowe stanowi samodzielną dziedzinę prawa lub też gałęź dydaktycznej.

W tym właśnie kontekście należy odczytywać tytuł artykułu, który mimo swojej lapidarności zawiera dwie hipotezy. Pierwsza z nich to stwierdzenie, że prawo dowodowe stanowi wyrażenie, którym posługuje się doktryna pra-

¹ Asystent w Katedrze Postępowania Karnego WPiA UJ.

wa z dalszą sugestią, że prawo dowodowe stanowi równocześnie samodzielnią, choć interdyscyplinarną gałąź prawa. W dalszej analizie założenie to zostanie zbadane z punktu widzenia zarówno przedmiotu badań kryminalistyki, jak też prawa karnego procesowego. Z kolei druga część tytułu stanowi hipotezę na temat powiązania kryminalistyki z prawem karnym procesowym z punktu widzenia postępowania dowodowego. W dalszej części wywodu weryfikacji poddane zostanie powszechnie przyjmowane twierdzenie art. 7 KPK, zgodnie z którym w Polsce obowiązuje zasada swobodnej oceny dowodów, bez żadnych ustępstw na rzecz przeciwstawnej teorii legalnej oceny dowodów. Wydaje się, że istnieją argumenty, które niewątpliwie osłabiają wydźwięk tej tezy.

2. Kryminalistyka a prawo dowodowe

Nie sposób sobie wyobrazić osobę właściwie stosującą przepisy o postępowaniu dowodowym, jeśli nie posiada przynajmniej elementarnej wiedzy w zakresie kryminalistyki. Rola tej nauki jest nie do przecenienia nie tylko w kontekście zadań postępowania karnego, ale przede wszystkim odnośnie do zasady swobodnej oceny dowodów.

Kryminalistyka to „nauka o taktycznych zasadach i sposobach oraz o technicznych metodach i środkach rozpoznawania i wykrywania prawnie określonych ujemnych zjawisk społecznych, a w szczególności przestępstw i ich sprawców oraz udowadniania istnienia lub braku związku między osobami i zdarzeniami; a także zapobiegania przestępstwom i innym niekorzystnym, lecz prawnie relewantnym zjawiskom. Nauka ta zajmuje się również strategią przewidywania i przyszłego rozpoznawania oraz zwalczania tych zjawisk, zwłaszcza przez zapobieganie ich powstawaniu i rozwojowi”². Niekiedy podkreśla się kompleksowy charakter kryminalistyki, podnosząc, że jest to dyscyplina wykorzystywana przede wszystkim dla potrzeb śledztwa, bowiem jej istotą jest znalezienie sprawcy przestępstwa, a następnie zebranie dowodów przeciwko niemu, tak, aby można było dokonać identyfikacji sprawcy przestępstwa z podejrzanym. Tym samym kryminalistyka jest „nauką o metodach identyfikacji na podstawie śladów, prowadzonej na potrzeby organów ścigania karnego i wymiaru sprawiedliwości”³. Zwraca się uwagę na związki kryminalistyki z prawem karnym, a przede wszystkim z prawem karnym procesowym, podkreślając w tym względzie, że stanowi ona „czynnik niezbędny w realizacji celów ustawodawstwa karnego (...) Kryminalistyka zatem zajmuje się sposobami realizacji ogół-

² T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 20.

³ J. Widacki (red.), *Kryminalistyka*, Warszawa 2002, s. 4.

nych celów Kodeksu postępowania karnego przez uzyskanie materiału dowodowego, zabezpieczenie go i przedstawienie w sposób prawem przewidziany⁴.

Zamieszczone powyżej dwie definicje kryminalistyki wyraźnie podkreślają przydatność tej dziedziny nauki dla potrzeb postępowania karnego, a ściślej postępowania dowodowego. Jednym z zadań, a na pewno zadaniem pierwszorzędnym, jest zbieranie materiału dowodowego na użytek postępowania, przede wszystkim postępowania przygotowawczego. W myśl bowiem art. 297 KPK jednym z celów postępowania przygotowawczego jest zebranie, zabezpieczenie i w niezbędnym zakresie utrwalenie dowodów dla sądu. W tym właśnie należy upatrywać użyteczności kryminalistyki w zakresie postępowania karnego. Bliższa lektura działu „Dowody” prowadzi do wniosku, że właśnie szereg czynności z zakresu postępowania dowodowego wykonują osoby posiadające wysoką wiedzę z zakresu kryminalistyki. Dotyczy to zarówno biegłych, ale też specjalistów. Jednym z głównych zadań biegłych jest przecież wydanie opinii w tych kwestiach, które zgodnie z art. 193 § 1 KPK mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a równocześnie wymagają wiadomości specjalnych. Tym samym opinie biegłych czy też inne ekspertyzy biegłych stanowią dowody, które są poddawane swobodnej ocenie sądu.

Należy mieć na uwadze, że przy pozyskiwaniu, zbieraniu i utrwalaniu materiału dowodowego istotną rolę odgrywają również inne osoby takie jak specjaliści, o których mowa w art. 205 § 1 KPK. Nie sposób bowiem przeprowadzić szeregu czynności dowodowych (ogłędziny, eksperyment procesowy, zatrzymanie rzeczy, przesłuchanie), a także przesłuchań przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku bez udziału specjalistów. Są oni odpowiedzialni za wiele czynności technicznych związanych z wykonywaniem pomiarów, obliczeń, zdjęć, czy też utrwaleniem śladów. Jak to się ma do prawa dowodowego?

Nieźmiernie trudno wskazać precyzyjną definicję prawa dowodowego, która w sposób klarowny podkreślałaby zarówno wszystkie elementy składowe każdej definicji klasycznej a równocześnie wyrażenia wykorzystane przy konstrukcji definicji byłyby jednoznaczne, precyzyjne i nie wymagałyby odwoływania się do innych dziedzin (dyscyplin) naukowych. Właściwie skonstruowana definicja stanowi przecież istotny punkt wyjścia do rozgraniczenia prawa dowodowego od innych pojęć, a to z kolei umożliwi zajęcie stanowiska na temat przynależności „prawa dowodowego” do innych gałęzi prawnych.

W doktrynie prawo dowodowe najczęściej określa się jako „ogół przepisów dotyczących reguł postępowania dowodowego, sposobów i warunków wyszu-

⁴ B. Hołyst, Kryminalistyka, Warszawa 2010, s. 53.

kiwania, zabezpieczania środków dowodowych oraz przeprowadzania i oceny dowodów przez organy procesowe⁵. Niekiedy jednak prawo dowodowe rozumie się w niezwykle szerokim znaczeniu jako „wszelkie przepisy odnoszące się do dowodów, zawarte w Kodeksie postępowania karnego”⁶. Najbardziej obszerna zakresowo definicja prawa dowodowego określa prawo dowodowe jako „zespół przepisów prawnych regulujących poszukiwanie, zbieranie, przeprowadzanie, zabezpieczenie, utrwalanie, weryfikację i ocenę dowodów”⁷. Przedstawione trzy definicje mają element wspólny, jakim jest fakt, że prawo dowodowe zawsze tworzą przepisy, a zatem normy określające zarówno katalog dowodów, jak też sposób postępowania z dowodami. W tym właśnie tkwi istota prawa dowodowego, które zostało szczegółowo reglamentowane w przepisach ustawowych, niezależnie od źródła i hierarchiczności aktu normatywnego. Treść tych przepisów, a ściślej treść norm skonstruowanych na podstawie tych przepisów w odniesieniu do etapu weryfikacji materiału najczęściej odwołuje się do kryteriów pozaustawowych (wskazania wiedzy, doświadczenie życiowe, zasady prawidłowego rozumowania), niemniej owe kryteria zostały zapisane właśnie w ustawie.

Definicja prawa dowodowego, o której wspomina A. Gaberle doskonale podkreśla związek kryminalistyki i procesu karnego. Elementy składowe owej definicji takie jak: poszukiwanie, zbieranie, przeprowadzanie, zabezpieczenie i utrwalenie stanowią przykład decydującego wpływu kryminalistyki na proces karny i roli, jaką kryminalistyka pełni w kontekście prawa dowodowego. Z kolei wskazana w definicji weryfikacja i ocena dowodów należy już wyłącznie do sfery prawa karnego procesowego. Widać jednoznacznie, że kryminalistyka jako dyscyplina naukowa pełni służebną, choć nie mniej ważną, rolę dla prawa karnego procesowego.

3. Prawo dowodowe gałąź prawa czy dyscyplina prawnicza?

Kluczowe jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: czy prawo dowodowe stanowi odrębną gałąź prawa (dziedzinę prawa)? Powszechnie przyjmuje się, że o zakwalifikowaniu danego zespołu stosunków faktycznych i prawnych do poszczególnych gałęzi prawa decydują: kryterium podmiotowe (rozstrzyga, jakie specyficzne kategorie podmiotów występują w odniesieniu do poszczególnych stosunków prawnych regulowanych przez określony zespół przepisów), kryte-

⁵ S. Kalinowski, *Polski proces karny*, Warszawa 1971, s. 279.

⁶ K. Marszał, *Prawo karne procesowe*, Warszawa 1988, s. 207.

⁷ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka*, Warszawa 2010, s. 24.

rium przedmiotowe (określa rodzaj stosunków normowanych przez daną gałąź prawa, przy czym najczęściej kryterium to nie ma charakteru samodzielnego, ponieważ normuje stosunki należące do różnych gałęzi prawa) oraz metoda regulacji (wskazuje na charakterystyczne cechy danej gałęzi i sposób regulowania danych stosunków prawnych odróżniające ją od innych gałęzi prawa). Znacznie rzadziej wymienia się natomiast kryteria pomocnicze takie jak: kryterium rodzaju aktu normatywnego, kryterium organu rozpoznającego sprawę, ewentualnie inne kryteria funkcjonalne. W przypadku prawa dowodowego trudno byłoby wskazywać jakąkolwiek grupę adresatów tych przepisów. Przepisy regulujące postępowanie dowodowe skierowane są zarówno do organów procesowych, jak też innych uczestników postępowania (strony, reprezentanci stron procesowych, rzecznicy interesu społecznego, osobowe źródła dowodowe czy też pomocnicy organów procesowych). Kategoria adresatów jest niezwykle szeroka, przy czym trudno szukać jakiegokolwiek kryterium podmiotowego na wzór chociażby prawa konsumenckiego, prawa spółdzielczego czy prawa rodzinnego.

Kryterium przedmiotowe budzi wątpliwości, przy czym zdecydowanie łatwiej je wyodrębnić, mając na względzie umiejscowienie przepisów. Nie można przy tym zapominać, że problematyka dowodów występuje w każdej procedurze sądowej. W przepisach KPK główne kwestie dotyczące dowodów uregulowano w dziale V zatytułowanym „Dowody” (art. 167–242 KPK), w przepisach KPC natomiast dowody uregulowano w części pierwszej „Postępowanie rozpoznawcze”, w księdze pierwszej „Proces”, w tytule VI „Postępowanie”, w dziale III „Dowody” (art. 227–315 KPC), natomiast w KPA materia ta występuje w dziale II „Postępowanie”, a ściślej w rozdziale 4 „Dowody” (art. 75–88a KPA). Należy jednocześnie zastrzec, że szereg przepisów regulujących problematykę dowodów zostało zamieszczonych także w innych częściach wskazanych aktów normatywnych. Wymienione grupy przepisów regulują w zasadniczym kształcie wszystko to, co można określić pojęciem dowodu, niezależnie od zasygnalizowanych kontrowersji związanych z definiowaniem tego pojęcia⁸. W przepisach tych dowód występuje w znaczeniu środka dowodowego lub źródła dowodowego, a znacznie rzadziej pojęcie to traktowane jest jako synonim przebiegu procesu polegającego na przeprowadzeniu dowodu (dowodzeniu). Ewentualne przyjęcie, że prawo dowodowe dotyczy w aspekcie przedmiotowym wszelkich stosunków prawnych związanych z dowodami jest nie tylko nieprzydatne z punktu widzenia prakseologicznego, ale stanowi także szczególny rodzaj błędu w definiowaniu *ignotum per ignotum*. Ponadto w zakresie regulacji prawa dowodowego leżą nie tylko pojęcie dowodu, klasyfikacje dowodów, szczególne ka-

⁸ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2013, s. 341–342.

tegorie dowodów, ale przede wszystkim dynamika procesu dowodzenia, co ma szczególne znaczenie z punktu widzenia praktycznego.

Trudno mówić w odniesieniu do prawa dowodowego o szczegółowej metodzie regulacji z dwóch zasadniczych powodów. Jak wyżej wskazano istnieją poważne trudności z ustaleniem kryterium podmiotowego i przedmiotowego tej grupy przepisów. Prawo dowodowe nie dysponuje szczegółową metodą badawczą na wzór administracyjnej podrzędności podmiotów czy autonomii stron stosunku cywilnoprawnego. Prawo dowodowe w orbicie swojego zainteresowania ma wszystko to, co można oznaczyć słowem (pojęciem, desygnatem) „dowód”, w dowolnej postaci odnoszącym się do istotnego z punktu widzenia wartościowania wycinka rzeczywistości. Fakt określonego wyodrębnienia kompleksu norm nie stanowi wystarczającego argumentu, aby przyznać temu wyodrębnionemu zespołowi zagadnień status gałęzi prawa. Ponadto ustalenie wyczerpującego katalogu przepisów regulujących dowodzenie w procesie karnym jest niezwykle trudne, a posługiwanie się nieprecyzyjnym określeniem dowodu, którym *de facto* mogą być wszystkie dopuszczalne przez prawo przedmioty i okoliczności jest niecelowe. Z tych właśnie powodów nie można prawa dowodowego określić szczególną gałęzią prawa czy dyscypliną prawniczą.

Nie zmienia to jednak faktu, że prawo dowodowe z całą pewnością stanowi dyscyplinę naukową (dydaktyczną). Dyscyplinę naukową należy ujmować jako uporządkowany zespół twierdzeń, faktów naukowych oraz interpretacji tych faktów w wyraźnie wyodrębnionej dziedzinie spraw, który pozwala prowadzić przejrzysty wywód naukowy w celu samodzielnego zgłębienia i poszerzenia wiedzy przez badacza lub też jej prezentowania dla określonego audytorium. Prawo dowodowe jest taką dyscypliną, czego *nomen omen* dowodem jest fakt, że jest ono przedmiotem wykładu na studiach przewidzianych w programach niektórych wydziałów prawa, najczęściej jako przedmiot nieobowiązkowy monograf⁹ lub też jako zagadnienie omawiane w ramach studiów podyplomowych¹⁰. Wyodrębnieniu danej dziedziny naukowej towarzyszy najczęściej rów-

⁹ Takie zajęcia prowadzone są na wydziałach prawa w: Białymstoku, Krakowie, Katowicach, Lublinie, Poznaniu, Rzeszowie czy Warszawie. Na UJ prowadzone są nawet dwa przedmioty: „Dowód i dowodzenie” przez Katedrę Kryminalistyki oraz „Prawne zagadnienia dowodów” przez Katedrę Postępowania Karnego UJ.

¹⁰ KSSIP we współpracy z UW otwarła w 2012 r. Podyplomowe Studia Prawa Dowodowego, Kryminalistyki i Nauk Pokrewnych dla sędziów sądów powszechnych orzekających w sprawach karnych, prokuratorów oraz asesorów prokuratury. Podobny zakres mają Studia Podyplomowe Prawa Dowodowego organizowane od szeregu lat przez Katedrę Kryminalistyki i Bezpieczeństwa Publicznego na WPIA UJ we współpracy z Instytutem Ekspertyz Sądowych im. Prof. dra Jana Sehna w Krakowie. W 2013 r. Katedra Prawa Karnego UKSW otworzyła studia podyplomowe z zakresu Prawa Dowodowego. Do nieznacznie odmiennego kręgu uczestników adresowane są Podyplomowe Studia w zakresie Prawa Dowodowego dla Biegłych organizowane w 2013 r. przez Katedrę Postępowania Karnego na WPIA

nież przygotowanie stosownych pomocy naukowych, mających w tytule zwrot „prawo dowodowe”¹¹. Dodatkowo prawo dowodowe stanowi przedmiot wykładowy o charakterze interdyscyplinarnym, ponieważ szereg zagadnień w prawie dowodowym powiązanych jest z innymi dziedzinami, takimi jak ekspertyza sądowa, psychologia, prawo konstytucyjne czy teoria prawa. Problematyka dowodów stanowi zresztą jedno z najczęściej opracowywanych zagadnień z zakresu prac magisterskich, jak też jest jednym z najpopularniejszych przedmiotów na prawniczych konferencjach naukowych. Można zatem stwierdzić, że prawo dowodowe stanowi niewątpliwie lapidarne hasło (słowo klucz), niezwykle użyteczne w dyskursie prawniczym czy też w piśmiennictwie procesowym.

4. Czy można skazać na podstawie jednego dowodu?

Z punktu widzenia postępowania dowodowego kluczowy jest art. 7 KPK, zgodnie z którym „Organy postępowania kształtują swe przekonanie na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego”. Niecelowe jest omawianie wskazanych w tym przepisie okoliczności, natomiast istotne jest jedynie zasygnalizowanie najważniejszych konsekwencji wspomnianego przepisu. Nie można wszakże zapominać, że właśnie ten przepis, w powiązaniu z innymi artykułami, jest najczęściej przywoływanym przepisem zarówno w postępowaniu odwoławczym, jak też w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy kilkanaście lat temu wydał jednak orzeczenie, które może stanowić pewien przeblask legalnej teorii oceny dowodów. W wyroku z 9.11.1999 r.¹² wyraźnie stwierdził, że „Dowód z zeznań świadka anonimowego nie może być nie tylko wyłącznym (jedynym), ale także dominującym dowodem świadczącym o sprawstwie określonej osoby, co oznacza, że wśród pozostałych dowodów przeprowadzonych w sprawie musi być także taki, który bezpośrednio wskazuje na sprawstwo tej osoby”. Orzeczenie to jest niezwykle kontrowersyjne, a co warto podkreślić dwóch sędziów z pięcioosobowego składu złożyło zdania odrębne. Wyrok został poddany krytyce przez wybitnych znawców przedmio-

UMK w Toruniu. W tym samym roku otworzono zapisy na Studia Podyplomowe Prawa Dowodowego, Kryminalistyki oraz Nauk Pokrewnych w Centrum Nauk Sądowych w Warszawie.

¹¹ R. Kmiecik, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2008 czy P. Górecki, *Prawo dowodowe*, Szczecin 2011.

¹² Wyr. SN z 9.11.1999 r., II KKN 295/98, OSNKW 2000, Nr 1–2, poz. 12.

tu¹³. Ostatecznie Sąd Najwyższy odstąpił od wyrażonego przez siebie poglądu w judykacie wydanym niespełna dwa lata później. Wydaje się zatem, że jest to swoisty „wypadek przy pracy” Sądu Najwyższego wynikający z pobieżnego interpretowania wskazań wynikających z art. 6 ust. 1 lit. d EKPC, czego dowodzą glosy do tego orzeczenia.

Niezależnie od tego powyższe orzeczenie należy jednak odbierać jako wyraźny przejaw zasady legalnej teorii dowodów, gdyż sąd wyraźnie wskazał na niedopuszczalność ustalenia faktów opartych na jednym dowodzie. Przypomnieć należy, że teoria legalnej oceny dowodów polega na ocenie dowodów według reguł ściśle, apriorycznie i z góry określonych przez ustawodawcę¹⁴. Przykładem emanacji tej zasady jest preferowanie dowodów pisemnych przed dowodami ustnymi, przedstawienia liczbowo określonej ilości dowodów jako warunku skazania lub uniemożliwienia wydania wyroku skazującego, wprowadzanie kryteriów liczbowych oceny wiarygodności różnych rodzajów świadków z uwzględnieniem płci lub wieku, preferowanie dowodów urzędowych zamiast prywatnych bądź też wskazywanie określonych domniemań faktycznych i prawnych, których nie można obalić przeciwdowodem.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego, mimo wskazanego incydentalnego orzeczenia, jednoznacznie podkreśla prymat zasady swobodnej oceny dowodów i znaczenie jej dyrektyw wskazanych w art. 7 KPK. Istotne jest, że dowody nie mogą być oceniane zawsze, muszą być oceniane w izolacji, lecz zawsze we wzajemnym powiązaniu ze sobą. Końcowa ocena musi być zawsze wynikiem wszechstronnej oceny dowodów pochodzących zarówno ze źródeł osobowych, jak i rzeczowych, przy czym jak wskazał sąd „żaden z nich nie może być traktowany jako ważniejszy tylko dlatego, że pochodzi z określonego źródła”¹⁵. Zadaniem organów poszukujących dowodów na etapie postępowania przygotowawczego jest przede wszystkim zebranie szerokiego materiału dowodowego, natomiast jego ocena należy już do podmiotu sporządzającego określoną decyzję procesową. Jest to jednak wyłącznie skrót myślowy, ponieważ każda decyzja organu w postępowaniu dowodowym zmierza zarówno do oceny dopuszczalności wykorzystania tego dowodu, jak też jego przydatności dla dokonania ustaleń faktycznych.

¹³ P. Hofmański, Glosa do wyr. SN z 9.11.1999 r., II KKN 295/98, Pal. 2000, Nr 2–3, s. 211–222; S. Zablocki, Przegląd orzecznictwa SN(IK), Pal. 2000, Nr 2–3, s. 174–175; P. Wiliński, Glosa do wyr. SN z 9.11.1999 r., II KKN 295/98, Pal. 2001, Nr 7–8, s. 221–230 oraz R. Kmieciak, Przegląd orzecznictwa SN(IK) w zakresie zagadnień kryminalistyczno-dowodowych w postępowaniu karnym (w latach 1997–2001), Prok. i Pr. 2002, Nr 7–8, s. 42–46. Por. post. SN z 7.3.2001 r., KKN 617/00, OSNKW 2001, Nr 7–8, poz. 60.

¹⁴ S. Kalinowski, Polski proces, s. 90; K. Marszał, Prawo karne, s. 74–75.

¹⁵ Post. SN z 24.4.2013 r., IV KK 28/13, Legalis Nr 684185.

W orzeczeniach sądów apelacyjnych w całym kraju wyraźnie wskazuje się, że nie istnieje żadna reguła dowodowa, która uzasadniałaby pogląd, że zeznania jednego świadka są niewystarczającą podstawą skazania. Nie ma znaczenia przy tym fakt przyznania się lub też nieprzyznania się oskarżonego do winy¹⁶. Przykładowo Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w cytowanym wyżej orzeczeniu zamieścił w dalszej części uzasadnienia stwierdzenie, że dowód z zeznań świadka może być jedynym dowodem skazania, jednakże dowód ten „nie może stać w sprzeczności z innymi dowodami, które nie mają wprawdzie decydującego znaczenia dla kwestii odpowiedzialności karnej, stanowią jednak podstawę do dokonania lub weryfikacji ustaleń faktycznych odnoszących się do określonych fragmentów zdarzenia”. Sąd podkreślił w ten sposób zarówno ilościowy, jak też jakościowy charakter dowodu, aczkolwiek wskazał określone dyrektywy apriorycznej oceny dowodu.

W orzecznictwie zarówno Sądu Najwyższego, jak też sądów apelacyjnych ukształtował się pogląd, w myśl którego zasada swobodnej oceny dowodów nie wskazuje żadnych dyrektyw oceny dowodów, ani też nie daje podstaw do apriorycznego preferowania lub dyskwalifikowania jednych dowodów na rzecz drugich zarówno według klucza najkorzystniejszego dla oskarżonego, jak też przeciwnego kryterium¹⁷. Orzecznictwo słusznie przyjmuje, że o wartości dowodowej stanowi nie tyle kierunek dowodu z punktu widzenia interesów oskarżonego albo oskarżyciela publicznego, lecz wyłącznie treść dowodu, tak w aspekcie jego wewnętrznej spójności, jak i w konfrontacji z treścią innych dowodów. Z zasady swobodnej oceny dowodów wynika, że nieistotna jest zatem zarówno liczba dowodów, kategoria dowodów czy źródło ich pochodzenia, lecz ważna jest ich ocena wyłącznie w kontekście art. 7, 92 i 410 KPK.

Analiza brzmienia art. 7 KPK i orzeczeń wydanych na podstawie wskazanego przepisu prowadzi do wniosku, że zasada swobodnej oceny dowodów z punktu widzenia liczby dowodów decydujących o ostatecznym kształcie orzeczenia powinna być rozpatrywana w dwóch aspektach. Z treści tego przepisu nie wynika zakaz czynienia kluczowych ustaleń na podstawie jednego dowodu, a zatem można wydać orzeczenia skazujące wyłącznie na podstawie wyłącznie jednego dowodu (aspekt ilościowy). Ponadto w wypadku wydania orzeczenia na podstawie dowodu, który w decydującym stopniu wywiera wpływ na ostateczne rozstrzygnięcie, dowód ten może być podstawą takiego orzeczenia, wyłącznie gdy został oceniony z kryteriami wskazanymi w art. 7 KPK.

¹⁶ Wyr. SA w Krakowie z 28.5.2010 r., II AKA 71/10, KZS 2010, Nr 6, poz. 39; wyr. SA we Wrocławiu z 12.7.2012 r., II AKA 191/12, Legalis Nr 629238; wyr. SA w Białymstoku z 6.6.2013 r., II AKA 61/13, Legalis Nr 719597; wyr. SA w Gdańsku z 26.4.2013 r., II AKA 61/13, Legalis Nr 722935 czy wyr. SA w Łodzi z 25.4.2013 r., II AKA 41/13, Legalis Nr 1024644.

¹⁷ Wyr. SN z 11.7.1977 r., V KR 92/77, OSNKW 1978, Nr 6, poz. 67.

Pod pewnym wpływem legalnej teorii oceny dowodów ukształtowało się także stanowisko doktryny i sądów odnośnie do dowodu poszlakowego (dowodu pośredniego). Przyjmuje się w doktrynie, że dowody poszlakowe powinny spełniać następujące trzy warunki, aby być podstawą ustaleń faktycznych: muszą wykazywać istnienie łańcucha poszlak, z których wynikać będzie jednoznaczne rozwikłanie kwestii faktu głównego; łańcuch poszlak musi być nierozzerwalny, a zatem bez luk oraz wszystkie poszlaki wykazywane przez te dowody muszą być udowodnione, a w łańcuchu nie ma miejsca na słabe poszlaki; poszlaka musi być udowodniona albo odrzucona¹⁸. Potwierdzenie powyższych warunków znalazło odzwierciedlenie w orzecznictwie, bowiem Sąd Apelacyjny w Katowicach stwierdził, że poszlaka ma walor dowodowy „jedynie wtedy, gdy zostanie ustalona w sposób niewątpliwy dlatego ważne jest wykorzystanie wszelkich możliwości procesowych, m.in. poprzez przeprowadzenie dowodu z opinii specjalistycznych, aby potwierdzić lub wykluczyć określoną tezę dowodową, a tym samym stwierdzić wartość danego dowodu pośredniego dla ustalenia faktu głównego”¹⁹. W orzeczeniach wyraźnie wskazano niejako aprioryczny sposób oceny przydatności poszlaki dla dokonania ustaleń. Wskazania te są *quasi*-algorytmem postępowania dla organów procesowych zmierzającym do uwzględnienia poszlaki. W praktyce sędziowskiej poszlaka traktowana jest jednakże jako gorszy rodzaj dowodu.

Z omówionych powyższej orzeczeń, a także obserwacji praktyki stosowania art. 7 KPK wyłaniają się przynajmniej trzy konkluzje. Obowiązujące przepisy postępowania karnego podkreślają znaczenie swobodnej teorii dowodów, a zatem nie wyłączają możliwości oparcia ustaleń faktycznych tylko na jednym dowodzie, byleby ocena tego dowodu była zgodna z dyrektywami wskazanymi w art. 7 KPK. Analiza treści tego przepisu prowadzi do wniosku, że zasada swobodnej oceny dowodów *in abstracto* nie różnicuje dowodów na bardziej lub mniej wiarygodne w odniesieniu do konieczności dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych. W wypadku sprzeczności w odniesieniu do konkretnych okoliczności konieczne jest bowiem uruchomienie wszystkich dyrektyw, o których mowa w art. 7 KPK i dopiero wówczas przyznanie określonej wiarygodności dowodom sprzecznym odnośnie do wskazanej okoliczności. Właśnie na tym etapie organy procesowe różnicują wiarygodność różnych dowodów od najmniejszej do największej, nawet jeśli nie wskazują konkretnych wartości liczbowych (ilościowych, wymiernych, arytmetycznych). Tylko bowiem w takim wypadku można realizować nakaz, o którym mowa w art. 424 § 1 pkt 1 KPK, zgodnie z którym uzasadnienie wyroku powinno zawierać wskazanie, jakie fak-

¹⁸ S. Waltoś, P. Hofmański, *Proces karny*, s. 347–348.

¹⁹ Wyr. SA w Katowicach z 25.4.2013 r., II AKa 91/13, Legalis Nr 685790.

ty sąd uznał za udowodnione lub nieudowodnione, na jakich w tej mierze oparł się dowodach i dlaczego nie uznał dowodów przeciwnych. Organ zatem musi jednoznacznie wypowiedzieć się w przedmiocie wiarygodności (mocy dowodowej), oceniając przedłożony mu dowód i równocześnie konfrontując powyższe ustalenie wiarygodności z wiarygodnością dowodu alternatywnego w przedmiocie tej samej okoliczności faktycznej.

Nie można jednak zupełnie pomijać praktyki stosowania art. 7 KPK w codziennej pracy wymiaru sprawiedliwości, ponieważ zarówno lektura uzasadnień orzeczeń, jak też rozmowy z praktykami dowodzą, że osoby stosujące wskazania z art. 7 KPK w postępowaniach preferują w dokonywanych przez siebie ocenach określone dowody kosztem innych dowodów. Przykładowo zarówno prokurator, jak też sędzia dążą do uzyskania przyznania się oskarżonego do winy, a tym samym starają się w granicach obowiązujących przepisów uzyskać oświadczenie od oskarżonego, w którym ten przyzna się do popełnionego czynu. Tym samym w ich umysłach wciąż pokutuje przekonanie o słuszności łacińskiej paremii, *confesio est regina probationem*. W praktyce w wypadku gdy oskarżony przyznaje się do winy, sąd przyznaje wyższą wiarygodność, niż wtedy gdy oskarżony zaprzecza temu faktowi. Sąd lub prokurator kieruje się niestety niezwykle często instrumentalnym wykorzystaniem treści owych wyjaśnień jako warunkiem szybkiego zakończenia postępowania. Ustawodawca zresztą w art. 53 § 2 KK, a także w instytucjach karnoprosesowych, zarówno bezpośrednio (art. 388 KPK), jak też pośrednio (art. 335 § 2 i art. 387 KPK), wskazuje na możliwość uzyskania określonych korzyści dla oskarżonego w zależności od treści wskazanych przez niego wyjaśnień. Podobnie sąd wyraźnie przyznaje wyższą wiarygodność zeznaniom tych świadków, którzy nie są zainteresowani korzystnym rozstrzygnięciem dla oskarżonego. Wytlumaczeniem obu faktów wcale nie jest wskazany w art. 7 KPK nakaz kierowania się w tym względzie doświadczeniem życiowym.

Ponadto preferowanie określonych dowodów ma miejsce w przypadku dowodu z opinii biegłego. W orzecznictwie w tej mierze obowiązuje jednolita linia poglądów, w myśl których opinia biegłego stanowi jeden z wielu dostępnych dowodów ocenianych swobodnie według kryteriów tożsamyh jak w wypadku innych dowodów. Co więcej przyjęło się także, że chociaż biegły w żadnym wypadku nie może oceniać dowodów, gdyż nie taka jest jego rola oraz że sąd nie może przyjąć innych ustaleń faktycznych niż wynikają z treści przedstawionej opinii. W praktyce jednak dowód z opinii biegłego w sprawach przestępstw gospodarczych, wypadków komunikacyjnych czy też w sprawach dotyczących tzw. błędów lekarskich jest kluczowym dowodem dla ustaleń faktycznych, przy którym niesłusznie inne dowody, a w szczególności dowody osobowe, stoją na dalszym planie. Jest to powszechnie przyjmowana prawidłowość, że dowód z dokumentu jest dla sędziów dowodem o wyższej wartości.